

BIBLIOTECA CENTRALĂ
UNIVERSITARA
BUCUREȘTI

Cota

77094 sublet

Inventar

526789

LICEUL
GH. ȘINCAȘ
DIN PUBLICAȚIUNILE CASEI ȘCOALELOR

BIBLIOTECA SECUNDARĂ

2

TABLOURI CULTURALE

DIN

TRECUTUL ROMÂNILOR

CULESE DIN MAI MULȚI AUTORI

DE

ST. O. IOSIF

— Ediția III-a —

BUCUREȘTI

EDITURA „CASEI ȘCOALELOR“

1926.

1756

0007

Biblioteca Centrala Universitatii
77094 sublet
Cota
Inventar 526789

120

77094 sublet

B.C.U. Bucuresti

C526789

CULTURA DACILOR

Am fi știut mult despre starea de cultură a Dacilor, dacă atâtea cărți câte s'au scris în vechime despre dânșii ni s'ar fi păstrat. Dar soarta, — pare c'ar fi voit să ne recuze orice altă origine decât pogorârea noastră din neamul roman — ne-a redus la foarte puține cunoștințe despre acel popor din Carpați, care îngrijise tare pe împărații Romei.

Câteva scurte pasaje în puțini autori vechi și baso-relievurile columnei Traiane, iată la ce se reduc azi documentele istoriei, ale limbei, ale artelor la Daci.

Știm însă că ei iubeau cultura și căutau prin toate mijloacele a se folosi de dânsa.

Când Decebal, regele Dacilor, învinse armata împăratului Domițian, el impuse ca condițiuni de pace răspunderea unui tribut în bani și trimiterea în Dacia a mai multor meșteri romani, cari să instruiască pe locuitori în artele războiului și ale păcii.

Deacea poate când, cu câțiva ani în urmă, Traian veni în Dacia să răsbune onoarea armelor romane, el găsi pe Daci preparați pentru o rezistență puternică, apărați în cetăți de piatră și în metereze de pământ încinse în țarcuri de

pari, bine muniți cu mașini de război construite după modul roman; astfel ni se arată țara și armata Dacilor pe mai multe din scenele ce întocmesc spirala de sculpturi a columnei Traiane.

Însă, pelângă clădirile de piatră cubică, pelângă colonadele și frontoanele de stil roman ce decoră unele cetăți dacice, ni se arată, tot pe columnă, și unele construcțiuni de un caracter mai local.

Pela începutul primului război dacic, vedem o scenă în care ostașii romani dau foc cu torțele la niște colibe făcute de scânduri și așezate pe niște taraci înalți ce ies din apă. Ai zice că vezi pe columnă pichete de ale grănicerilor români din insulele Dunării.

Apoi, într'alte locuri, clădiri isolate stau împrejmuite cu uluce formate de blăni retezate pieziș la vârf. Cine din noi n'a văzut asemenea împrejurări la curțile locuințelor muntene de peste Olt?

Sunt încă pe columnă și ziduri de cetăți dace, care se recunosc a fi clădite cu pământ bătut, amestecat cu paie și nuiele, și așezat între doi pereți de scânduri; se văd și oameni aducând cu coșurile pământul spre a umple acel perete.

Mi s'a întâmplat și mie a vedea rămășițe de ale unor asemenea cetăți; la dânsle palisadele de lemn au pierit negreșit, mistuite de incendiu, iar pământul bătut dintre ele s'a întărit, s'a părjolit și a format o masă compactă, roșcată, pe care abia a putut-o măcina până astăzi acțiunea distructoare a timpului.

Eram cu d. Bolliac acum vreo trei ani ¹⁾ când

1) Autorul scrie la 1872.

punând să sape în jurul unei cetăți ce domină valea Prahovei între Pucheni și Tinosu, am dat peste asemenea ziduri și ne-am mirat de dănuirea unor asemenea clădiri, ce par a fi fost atât de fragile.

Nu mai puțin durabile însă se par a fi fost și unele uzuri, ale căror origină antică arta singură ne-a păstrat-o. Când vedem pe columnă veșmintele ce poartă Dacii: cămașa lor cu mâneci, strânsă la mijloc și crestată la poale de ambele părți; ȋțarii și opincile ce le acoperă picioarele; gluga lătoasă sau sarica, atârnată de umeri; chica pletoasă a luptătorilor, și mai cu seamă *furca* ce acoperă capetele șefilor, ale *zarabilor*, precum îi numește Iornandes, nu ne putem opri de a recunoaște într' însele chiar portul muntenilor noștri.

Vălurile ce îmbrobodesc capul femeilor dace sunt încă maramele sătencelor noastre.

Deocamdată ne mărginim a pune în comparațiune portul Mocanilor, și mai ales al Moșilor din valea Hațegului, cu îmbrăcămintea vechilor Daci.

Dacii, după toată probabilitatea, au fost mai cu seamă un popor de munte; din stâncile și depe plaiurile Ardealului ei își întindeau domnia peste țara Mureșului, peste Oltenia, peste ținuturile Timeșului și mai departe. Pe șesurile despre răsărit ședea Geții, pe cari ei îi supuse domniei lor.

La munte dar, și mai ales în jurul acelei Sarmisegetuse, pe care columna Traiană o reprezintă printr'o vastă împrejmuire de piatră cubică, în lăuntru careia stau grămădite multe și înalte edificii, la munte a rămas tradițiunea portului dacic mai stăruitoare; și aceasta nu numai în forma

îmbrăcămintelor, dar cu toată probabilitatea și în
culoarea lor. Dacii n'au purtat haine poleite și
tatoraje pestrițe ca Agatirșii, predecesorii lor; hai-
nele erau la dânsii de lână albă, de cânepă albă,
și tot astfel sunt și acum ale muntenilor români.

Poporul la noi se îmbracă în alb, atât vara cât
și iarna; albul la dânsul e culoarea predomni-
toare; și băgați de seamă că niciun alt popor
european nu are această predilecțiune pentru co-
loarea *candoarei*, cum zicea, acum câțiva ani,
un mare poet al României.

Armele ce poartă Dacii pe columna Traiană ne
arată învederat, că ei nu se luptau nici cu to-
poare de piatră, nici cu paloșe de bronz. Pietrele
de praștie le mănuiesc numai auxiliarii germani
ai legiunilor. Dacul ține mai adesea în mână un
mare cuțit în forma unei secere puțin încovoiată
pe care cu nedrept cuvânt unii autori au semu-
it-o cuțitoaiei cu cârlig a lui Chronos, obiect de
uz casnic ce se numia *ἄρπη* la eleni. Cuțitul Da-
cilor samănă mai mult, la tăiș și la mâner, cu
hangerul persian, cu *Kinjalul* Cerkejilor.

Dar luxul cel mare al Dacilor se arată în scu-
turile ovale ce poartă ei la brațul stâng. Pe acele
scuturi, ornamentele sunt atât de variate cât și
grațioase, și acel lux al pavezelor dacice a dat
ocaziune unui învățat francez, d-lui de Lasteyrie,
ca să emită, în Academia inscripțiunilor din Paris,
opiniunea că acele arme defensive ale Dacilor
care în așa mare câtime au împodobit triumful
lui Traian în Roma, erau niște bogate obiecte de
artă, îmbrăcate cu aur, decorate cu ornamente
sculpturale și cu pietre scumpe.

Dela această ipoteză, vom trece la un fapt atestat de scriitorii antici, adică la somptuozitatea ce Dacii depuneau în flamurele sau praporele lor de război, în acei *dragones* pe care și Romanii, din cauza aspectului lor măreț și îngrozitor, îi adoptară pentru armată, îndată după răsboaiele dacice. *Dragonii* erau lungi prăjini d'asupra cărora stă fâlfâind un balaur, cu capul de bronz aurit și cu trupul mobil de o stofă purpurie. Când în mișcările ordielor vântul umflă acei balauri, ei păreau ca un stol de zmei fantastici amenințând fioros pe dușmanii din fața lor.

Dacii, în fine, prețuiau și luxul obiectelor casnice; ei aveau bogate vase de argint și de aur; pe columna Traiană se vede cum Romanii încărcau căruțe și desage cu asemeni despuieri, luate dela Daci; și Dione Casiu, istoricul lui Traian, ne povestește cum Decebal, desperat de a vedea capitala și țara lui cotropite toate de Romani, mai înainte de a se ucide cu propria sa mână, puse să abată apele râului Sargeția, și prin Romanii robiți pe cari apoi îi ucise, îngropă în albia râului și acoperi cu bolovani de pietre toate comorile lui, compuse din obiecte de aur, de argint și din multe nestimate. Se vede că mai târziu un prizonier dac destăinuî lui Traian secretul, și avuțiile lui Decebal fură aduse în Roma, unde serviră la edificarea măreței colonne, a arcului de triumf și a farului divului împărat.

Însă printre odoarele luate dela Daci erau mai ales două vase de argint și un corn de zimbru împodobit cu pietre scumpe. Se zice că Traian le luă cu sine, și mergând mai târziu în Siria,

le depuse cu propria sa mână în templul lui Jupiter Casiu, din cetatea Seleuciei.

Negreșit că vor fi fost prețioase obiecte ale artei indigene acele vase și acel corn al unei fiare din codrii României, pe care gloriosul împărat le alese dintr'atâtea avuții, ca să le închine zeului ce-l ocrotise în uriașele sale lupte cu Dacii. Împreună cu cornul răpit din comorile lui Decebal pieriră și puterile și artele acelui mândru popor. Geloși până la sălbăticie de libertățile și de bunurile lor, Dacii simțindu-se înfrinți, deteră înșiși foc la cetățile și la colibeile lor, prăvăliră în prăpastie vitele ce-i hrăneau, șiși căutară scăparea, cari sorbind cupa de otravă, cari părăsind țara lor subjugată.

Astfel se stinge din România trufașa națiune a Dacilor, cufundând în peirea ei și monumentele ce ea putuse înălța.

De aci înainte soarele Romei răsare pe malul stâng al Dunării!

(„Artele preistorice în România“, conferință ținută la „Ateneul Român“ la 17 Dec. 1872).

A1. Odobescu

VIATA MORALA ȘI INTELECTUALA A DACO-ROMANILOR

Dacia fiind o provincie romană, viața morală și intelectuală a locuitorilor ei câtă să fi fost o copie în destul de credincioasă a acelei din capitala imperiului roman. Nu vom reproduce în genere însă trăsăturile vieții romane, pentru a înțelege pe aceia din Dacia, ci ne vom sluji, pe cât va fi cu putință, cu știrile rămase din viața însăși de provincie a Daco-Romanilor, care tocmai în acest punct sunt din nenorocire cele mai sărace.

Incepând cu cunoștințele Daco-Romanilor, constatăm mai întâi un grad în destul de mare de cultură, întrucât cunoștința scrierei și a cetirei era așa de răspândită. Într'adevăr numeroasele inscripțiuni, găsite în toate unghiurile Daciei romane, dovedesc că știința de carte era obicinuită la poporul din Dacia, cel puțin la populația superioară, căci găsim pe proprietarii particulari ai minelor de aur, neștiutorii de carte, în unanimitatea tuturor celor amintiți de inscripțiuni. Suntem deci îndreptățiți a admite, că literatura nu va fi fost cu totul străină Daco-Romanilor, mai ales după ce va fi trecut prin prima furie a aurului, și locuitorii Daciei vor fi intrat într'o viață mai normală și mai

liniștită. Că nu erà cu totul îngrijit cultul muzelor pelângă acel al lui Mamon, se vede din mai multe inscripțiuni scrise în versuri, sau cel puțin în o formă care nu mai este curat epigrafică, ci îmbracă un caracter literar. Aceste inscripțiuni se găsesc pe unele morminte, care înghițeau în recele lor sân, o pierdere cu deosebire dureroasă, și pentru exprimarea căreia limba luà accentul, mai deadreptul în legătură cu inima, al poeziei. Astfel întâlnim în o inscripțiune din Apulum, pusă pe mormântul unei copilițe de 5 ani, următoarele cuvinte, îmbrăcate în versuri latine, deși nu prea corecte:

Copila de cinci ani aici ce se ascunde
Din Emiliu născută și din mama Plotia
Numită după ambii Plotia Emilia
Răpită fu de moarte din pragul chiar al vieții.

Intr'o a doua inscripțiune se întrebuințează ca epitaf o formă cam neobicinuită. Moarta, care este Marcelina, femeia unuia Aclius, vorbește ea însăși și spune că:

„Singurul ei soț (fusesse deci *univira*, adică numai odată măritată, un mare merit în acel timp de destrăbălare a moravurilor) care a iubit-o atât de mult, a pus acea piatră în semn de pietate și ca amintire a îi birei sale“.

O a treia inscripțiune e alcătuită iarăș de însuși acela ce erà să fie acoperit de ea, în cuvintele următoare:

„Lui Publiu Aeliu Ulpium, veteran dintre decurioni,
Lung imi plăcù prin muncă sfințirea acestei odihne
Ca să primească membrele mele cele obosite
Prin onoruri, și sarcini purtate în grele vremuri.
Insuși Ulpium îngrijii epitaful, mormântul făcut-au
Ca adăpost mădularelor sale, supus fiind soartei“.

O a patra inscripție, redactată tot în versuri, este pusă de unul Bassus la întăriturile orașului dac Germisara.

În ea se vorbește însă și de un geniu al apelor, de o nimfă podoabă a pădurilor, încât înțelesul ei ar fi cam confuz, dacă nu ar fi explicat prin starea de astăzi a localității, unde a fost găsită. Iată acea inscripție.

„Piatra din munte de marmură scoasă ți-am dedicat-o
Nimfă, regină a undelor, slava pădurii,
Care tu, Bassus, ai consacrat-o prin ruga'ți fierbinte
Pentru întăriturile Germisarei“.

Această piatră a fost găsită la satul Ghelmariu, între Orăștia și Alba-Iulia, pe cursul Mureșului. De acea parte a râului se văd în dreptul satului și astăzi încă ruine de băi romane. Piatra a fost deci dedicată apei care alimentă băile și întăriturilor cetății dace. Numele de astăzi al localității Ghelmariu este învederat derivat din *Germisara* prin schimbarea consonanelor lichide *r* în *l*, și elisivarea silabei mijlocii.

Aceste câteva rămășițe literare pe filele pietrelor mormântale sunt foarte prețioase. Ele ne arată că cultura literară nu era cu totul străină de pământul Daciei Romane, și că atunci când simțământul se încordă sub îmboldirea unei înalte cugetări, se găseau și în Dacia niște accente mai pasionate pentru a-l exprima.

Ce alte îndeletniciri culturale se vor fi săvârșit în Dacia nu putem ști, în lipsă totală de orice soi de împărtășiri. Atâta se mai poate adăugi că știința, sau mai bine zis arta medicinei era practică și în Dacia, ca și în rămășița imperiului

roman. S'a găsit pecetea unui medic de ochi, care conține următoarea reclamă. Pe fiecare din cele patru fețe ale pecetiei se văd anunțate următoarele:

- a) Medicament de întrebuințat după criza curgerii ochilor, al lui Titus Attius Divixtus.
- b) Vin parfumat pentru criza boalei ochilor, al lui Titus Attius Divixtus.
- c) Colir pentru cicatrice vechi, al lui Titus Attius Divixtus.
- d) Medicament pentru tălerea curgerii chiar dela început, al lui Titus Attius Divixtus.

Această pecete a fost găsită la Apulum și ne arată nu numai că arta medicală era cultivată în Dacia, dar că era specializată după diferite boale.

Asupra vieții religioase a Daco-Romanilor ne rămâne de adus pelângă cele despre culturile romane și asiatice, și urmele existenței cultului creștin în Dacia-Romană. Aceste urme nu ne sunt date în inscripțiuni, deoarece religia creștină, fiind persecutată în tot timpul cât Dacia stătu sub Romani, trebuia să trăiască ascunsă, în provincii poate chiar mai rău decât în marele vârtej al capitalei. Limba română ne-a păstrat însă niște cuvinte, cari sunt o dovadă învederată că poporul ce o vorbește a trebuit să fi cunoscut noțiunile creștine, încă depe timpul stăpânirii romane.

(Din „Istoria Românilor“, vol. I.,

A. D. Xenopol.

ORGANIZAȚIA ȚĂRILOR ROMÂNE

DREGĂTORIILE

Noblețea, precum și voevodul fuseseră aduși de Români de peste munți, și erau chiar cunoscute în țară, deși într'o formă întru câtva deosebită, încă înaintea descălicărei. Boierii, adică dregătoriile, fură însă organizate după întemeierea țărilor române atunci, când se ivi nevoia de ele, când statele române întinzându-se și afacerile curții înmulțindu-se, o specializare a deosebitelor ocupațiuni deveni neapărată. Nu că și mai înainte domnul n'ar fi avut pelângă el oameni care să-l ajute în conducerea treburilor statului; dar pe atunci — timpul luptei — fiind mai ales nevoie de brațe puternice, nobilii cari înconjurau pe domn, căutau mai ales de afacerile războinice, îngrijind fără alegere și de celelalte trebi curgătoare, care cum le apucă. Erau și pe atunci dregători, însă aceștia erau mai ales tovarăși de oaste fără atribuțiuni de ocârmuire și deci fără titluri determinate. Cu întinderea și organizarea statelor române se născu nevoia unor oameni speciali, cari să se îndeletnicească mai cu dinadinsul cu treburile statului. Atunci se iviră boierii titulate, corespunzătoare fiecare unei ramure de slujbe anumite.

Mai tot sistemul dregătoriilor române, și desigur toate acele de căpetenie *sunt de origină slavo-bulgară*, ca și noblețea, ca și voevodul, ca și în deobște întreaga noastră viață de stat, în părțile ei mai speciale, mai amănunțite. Pe când însă noblețea și voevodul datează din timpurile vechi, dela primele constituiri ale vieții de stat la Români, dregătoriile au origine mult mai nouă, anume că ele se înființează destul de târziu, după întemeierea principatelor.

Tot așa pelângă titlul de voevod, care este anterior descălicării, mai este încă între elementele titulușului domnesc unul de origine posterioară descălicării, anume cuvântul Іω, care precedează toate numele domnilor români fie în Muntenia, fie în Moldova. Acest cuvânt nu este decât numele de Ioan, scris în ortografia cirilică cu n suprapus, ceiace se vede mai ales din faptul că în documentele latine este redat cu *Iohannes*. Ea a fost împrumutat dela Bulgarii de peste Dunăre care-l aveau și ei în titulatura principilor lor, unde el pare a li moștenit de vestitul *Ioniță*, primul lor împărat, cu un cuvânt sinonim cu împărat, analog aceluia de *Caesar*.

Terathia dregătorilor munteni și moldoveni nu apare deodată formată în întregimea ei, ci ea se tot îndeplinește în decursul timpului. După ce ea împrumută numărul cel mai mare și cele mai însemnate dregătorii dela Bulgari, își rotunjește, apoi arborele său, parte prin creațiuni proprii, parte prin împrumuturi dela alte popoare...

Banul era în Muntenia dregătoria cea mai mare, era administratorul, sau mai bine zis, senio-

rul banatului Craiovei sau al Olteniei. El avea o poziție îndestul de neatârnată față cu domnul țării; puterea lui se întindea dela Turnul-Severinului până la râul Olt, și avea un caracter teritorial, semn că fusese întâlnită aci de descălecător, care o recunoscuse și o lăsase în vechea ei formă, supunând-o numai autorității sale. Și într'adevăr Banul Basarab este amintit în cronica persiană cu 50 de ani înainte de descălicare, 1241. În Moldova *banul* era o boierie mică, și venia după paharnic. Termenul de *ban* este de origină veche slavă, *ban* = ocârmuitor, având aceiaș formă în toate limbile slavice, și dela care le-au împrumutat și Maghiarii și Românii.

Dintre dregătorii curții propriu ziși însemnăm întâi *logofătul*, împrumutat de Bulgari dela Greci, și apoi de Români (Munteni întâi) dela Bulgari; căci nu este de admis o înrâurire grecească directă. Legăturile între Constantinopole și țările române se stabilesc numai cât mai târziu, și su de obiect numai daraveri religioase, nu de acele politice. Treaba logofătului era cu deosebire întocmirea hrisoavelor domnești, pentru care ele sunt totdeauna încheiate de el, care le anină și pecetea domnească, cea păstrată de dânsul.

Vornicul sau mai bine *vornicii*, căci dacă la început erau în ambele țări câte unul, mai târziu aflăm în Moldova un număr de trei vornici: acel de țara de jos, mai mare în rang, acel de țara de sus și vornicul de Suceava. Vornicul era „judecător mare în acele părți“ cum zice Ureche. Fără îndoială că pelângă autoritatea judecătorească mai avea și atribuție de ocârmuire. Numele său vine

dela slavo-bulgarul *dvor* = aula, domus, adică curte; deoarece funcțiunea lui erà de a judecà la curte, pentru care și raportul misionarului catolic îl numește judecàtorul curței“.

Postelnicul, „mareșalul sau prefectul suprem al curței“, erà la început îngrijitorul camerei de dormit a domnului, pentru care și numele lui derivă dela *postelja* = lectus (pat) și înseamnă în slavo-bulgară *postelniku* = praefectus cubiculi (mai marele peste camera de dormit a principelui). Miron Costin dă următoarea explicare a legăturii în care stă această demnitate cu derivarea ei dela pat: „Cuvântul *postelnic* derivă dela *postel* adică *pat*, fiindcă acest funcționar posedă prerogativa de a intrà în orice timp, fără anunț și fără a fi chemat, în camera de dormit, ceiace nu se cade nimănui“. Tot din acest fapt se explică apoi rolul de mai târziu al postelnicului ca ministru de externe, întrucât daraverile exterioare cereau totdeauna o grabnică deslegare, ce nu învoia așteptarea.

Vistiernicul, care primea încasările banilor și rânduia cheltuelile, dând seamă domnului. Numele său derivă dela v. sl. *vistijarniku*-praefectus aerario, *vistijaria*-thesaurus.

Paharnicul, care turna de băut la masa principelui, bând el cel întâi, își derivă numele dela v. sl. *paharnicu*-pincerna.

Stolnicul erà „supremul bucătar“. El erà pus peste toată bucătăria principelui, și sub ordinele lui stăteau ceilalți oameni de bucătărie. În zile mari de sărbători sau la mari solemnități el ordonă mâncările la masa domnului, și pentru încredere el gustă mai întâi. Numele acestei dregătorii vine

dela slavo-bulgarul *stolniku*-praefectus mensae, magister dapiferorum: (în rusește: *stolnic*-maître d'hotel).

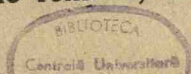
Clucerul „care s'ar putea numi mareșalul sau prefectul curții, are inspecția tuturor cămărilor domnești unde se țin legumele, untul, mierea, sarea, coșurile“, își trage numele său dela *cheile* cu care încuie și descuie acele cămări. La slavo-bulgari *Klujukaru*-claviger, mansionarius, (boem *clucar*-chelner).

Jitnicerul, „marele magazioner, strânge grâul necesar pentru uzul principelui“ își derivă numele dela v. sl. *zitnica*-grânar, *zitari*-îngrijitorul grânarului.

Comis, introdus prin Bulgari dela Greci, ca și logofătul, „este prefectul grajdurilor, are sub inspecția sa caii și uneltele de cai ale principelui.“

Părcălabul eră ceiace erau ispravnicii de mai târziu, sau ce sunt astăzi perfecții, capii ținuturilor. Cuvântul ce-l însemnă vine dela v. sl. *por-kalab* = magistratus, luat de Slavoni ei înșiși dela germanul *Burggraf*. În limba maghiară *porkolab* însemnă *castelan*, *păzitor*, prinurmă are un înțeles ceva deosebit de acel român sau slavon, care sunt între ele identice; dovadă că Românii n'au împrumutat acest termen dela Maghiari. *Părcălabul* purtă în multe orașe numele de *staroste* dela v. sl. *stariei*, *starosti* = bătrân; așa bun ioară în Moldova stărostiile *Cernăușului*, *Cotnariului* și *Putnei*.

Afară de aceste boerii, cari se găsesc în documentele cele mai vechi, și sunt cele d'întâi introduse în statele române, mai sunt câteva altele

mai nouă, împrumutate dela alte popoare, precum *sardarul* (dela sârb. *sardar* = praefectus), care erà șeful călărimii; *hatmanul*, la Moldoveni, împrumutat dela Cazaci erà capul armatei; *medelnicerul* „care vărsă domnului de se spală pe mâini, dela ung. *medencze* = lighean; *aga*, îngrijitorul siguranței publice, și *ciohodarul* „mai marele peste papucii și ciuboatele principelui“, ambele luate mai târziu dela Turci.

Însfârșit, mai sunt câteva boierii formate de Români din cuvinte ale limbei lor, precum *șatrul*, peste corturile și tunurile oștirii, dela *șatră* = cort; *armașul* dela *armă*, executorul pedepselor capitale; *spatariul* dela *spadă*, care ținea spada princepelui, când acesta stătea la masă; *ușierul*, *portarul* dela *ușă* și *poartă* și alte câteva.

* * *

În fiecare oraș din Moldova erà câte un *șoltuz*, sub care erau 6 până la 12 *pârgari*. Ambele aceste numiri sunt în rădăcina lor de origine germană, derivând cel dintâi din termenul german medieval de *Scholtheisse* (modern Schultheiss), iar cel de al doilea dela germanul *Bürger*.

În Muntenia însă termenul de *șoltuz* nu pare a fi fost cunoscut, ci erà înlocuit prin acel de *judeș*, pecând consilierii comunali purtau tot numele de *pârgari*.

Dela început deci constatăm următoarele împrejurări: termenul de *pârgari* erà răspândit în ambele țări române, iar capul municipalității purta în Moldova numele de *șoltuz*, iar în Muntenia acel

de județ, deci în țara mai nordică eră nume străin, în cea sudică unul românesc.

Din acei doi termeni de origină germană, de șoltuz și pârgar, numai acest din urmă a fost introdus în ambele țări române prin coloniile săsești din Transilvania, a căror întemeiere, dincoace peste munți, este foarte veche, în parte chiar anterioară descălecării. Astfel în Câmpulung din Muntenia, chiar înainte de descălecare se așezase Sași din Brașov. Deasemenea întâlnim în Moldova Baia, încă de prin veacul al XV-lea, ca locuită de Sași, și lângă acest oraș (acum sat) se află și acum satul Sasca, ai căruia locuitori poartă în de comun nume ce se văd a fi de origine germană, moștenite dela vechii lor străbuni, de obârșie Sași. Coloniile săsești posedau în întocmirea ocârmuirii lor mai mulți sftnici, care purtau pelângă alte nume, și acel de *Borger*, deunde Românii ambelor principate au împrumutat termenul de *pârgar*. În niciun document săsesc din Transilvania nu se întâlnește însă numele de *Schultheiss* dat capului orașului.

Așadar șoltuzul care nu se află la Sași, se găsește numai în Moldova, pecând în Muntenia el lipsește. Pârgarii, din contră, ce se întâlnesc la Sași, se reafă în ambele țări.

Este deci destul de firesc a admite, că organizarea municipală română s'a alcătuit din elemente deosebite. Peste munții Munteniei au trecut numai „pârgarii“ dela „borgherii“ municipalității săsești, iar capul a fost numit cu termenul românesc de județ, jude. Peste acei ai Moldovei au trecut deasemenea, poate, prin canalul Băiei,

pângarii oraşelor săseşti. S'a adaos însă *şoltuzul* prin o împrumutare specială Moldovei, dela Poloni (*Szoltys*).

Căderile sfatului orăşenesc erau multiple şi îndeobşte nedeterminate. Se putea amesteca în toate daraverile. Astfel primia delegări spre a cerceta pricini de judecată, întărea treceri de proprietăţi, se chibzuiă asupra nevoilor comunităţii şi câte alte toate. Eră aceiaş nehotărâre în determinarea cercului de activitate, care predomină în întregul sistem al ocârmuirii acelor timpuri.

(Op. cit. vol. III).

A. D. Xenopol

IMMORMÂNTAREA LUI MATEI BASARAB.

leșirăm din biserică pentru înmormântarea răposatului Matei-Beiu.

257
Un mare pavilion fu înălțat pe esplanada Curtii; acolo fu pus un scaun pentru Bei, cu alte două la stânga pentru Mitropolit și Patriarh. De aceeaș parte steteau ceilalți episcopi de față, dimpreună cu egumenii, preoții, diaconii, călugării, în număr aproape o mie de persoane. Boierii formau un mare cerc împrejur, iar celălalt spațiu era cuprins de oaste și de popor.

De aci Patriarhul și noi toți întovărășirăm pe noul Bei, care merse să facă rugăciuni pe cadavrul răposatului.

Găsirăm pe Matei în camera în care el obiceiului a da ospețele sale cu prilejul veseliilor celor mari.

El zăcea pe o masă, cu fața descoperită, cum e obiceiul. Era îmbrăcat cu haine regale, de scump brocard, blănite cu samur de mare preț, și cu nasturi de aur și de argint po'leit. Avea pe cap un prețios calpac de samur.

Il acoperiă peste tot dela cap până la picioare un fel de giulgiu de satin alb, pe care era zu-

grăvită o cruce de aur. În jur erau lumânări, și toate boieresele care plâneau și se bociau.

Patriarhul îl tămâie și recită „Rugăciunea morților“ și celelalte; apoi, însoțit de noi, cadavrul fiind depus în sicriu, fu transportat în curte, sub pavilion.

Beiul stetea pe tronul său.

Mari lumânări fură împărțite, dintâi beiului Constantin, apoi Patriarhului, Mitropolitului, pe urmă la egumeni, preoți, călugări și săraci, în sfârșit la boieri și ceilalți, încât fumul se ridică din toate părțile.

Atunci eu, archidiaconul de Antiochia, luai cădelnița și am tămâiat pe Patriarch, zicând „Doamne — Miluește! Apoi el tămâie sicriul, zicând „Bine cuvântat“, iar cântăreții începură: „Doamne miluiește! Fericirea și Canonul de Paști, un cor cântând în grecește și celălalt în românește.

Patriarhul tămâie pe Bei, pe Mitropolit și pe preoți, după aceia pe boieri și pe ceilalți, și pentru a doua oară sicriul.

De aci, făcând cruce, după obicei, se întoarse la locul său; iar eu, la sfârșitul primei doxe a Fericirii, recitai:

„Miluește-ne, Doamne, după marea mila ta, ne închinăm ție, ascultă-ne și ne miluește: iarăș, ne rugăm pentru odihna sufletului robului lui Dumnezeu, Domnului iubitului de Christos, Matei-Vodă, și pentru iertarea păcatelor sale, celor cu voie și celor fără voie...

Patriarhul zise primul *Crez* și cădelnița trecu pe rând, după obicei, la Mitropolit, la Episcopi, la egumeni, fiecare recitând câte un *Crez*, iar

diaconul tot repetând „Doamne miluește“, până în timpul când Patriarchul se apropie de cadavru și începù a citi Evanghelia, toate boieresele stând îngenunchiate împrejur.

Patriarchul citi apoi pentru mort „Veșnica pomenire“ și urmă sărutarea mortului. Mai întâi sărută Patriarchul, apoi Mitropolitul după, el Vodă, care își ascundeă bucuria prin lacrimi; la urmă episcopii și preoții, doi câte doi.

Toți primiră cu îmbelșugare pomană, învelită în năframe.

Apoi intrară plângând boierii mari și mici, doi câte doi.

După aceia, mortul fu ridicat și purtat în jurul bisericii, urmat de preoțimea înșirată doi câte doi; de aci îl duseră în al doilea *narthex* al bisericii din Curte și-l îmmormântară alătura cu groapa răposatei Doamne și a fiului lor.

Aici Patriarhul citi pentru a doua oară „Vecinica Pomenire“.

Mortul fu așezat într'un sicriu împodobit ca al unui rege.

Aproape de chindii, ne retrăserem morți de oboseală. Mersem la praznic, unde Patriarchul și Beul petrecură până seara.

Beul se arată cu inima deschisă, vesel și ne mpărți haine.

Ne întoarserăm acasă la mânăstire, cu multă cinste, în trăsura domnească, însoțiți de oaste și cântăreți.

MÂNASTIREA COMANA

ȘI

PALATUL MĂRELUI POSTELNIC CONSTANTIN

... Mergând prin căi grele și printr'o vale întinsă ajunserăm la mănăstirea Comana, cu hramul Sf. Neculai, fondată de Șerban-Voevod.

E o clădire dublă, mare, închisă cu ziduri de piatră. În cele patru colțuri sunt patru turnuri, cu galerii arcate, de jur împrejur, pentru frumusețea înfățișării. Unul din ele seamănă cu turnul mănăstirii Sfintei Treimi din Moscova.

Clopotnița e deasupra ușii. Ceiace 'mi plăcea mai mult, erau straturile de iarbă verde, ce se întindeau în toată curtea mănăstirii, cu isvoare de apă limpede, curată; și chiliile călugărilor așezate de jur împrejur.

Această mănăstire e întocmai ca o insulă, fiind împresurată de bălți și mocirle de nepătruns. Nici nu poate fi vorba de vre-un drum care să ducă aci; noi am trecut în corăbii. Dunărea e foarte aproape. Ei zic, că dacă Impăratul ar veni să le poarte război, cu toată armata sa n'ar fi în stare să-i învingă; lucrul ce pare adevărat, căci are o poziție bine întărită, fiind în mijlocul lacurilor, ce

nu înghiață nici în iarna cea mai aspră, având în fund nisip și mocirlă.

Seara târziu am plecat de aci, și întorcându-ne pe drum, am ajuns noaptea la un sat ce este al Marelui Postelnic Constantin, numit Comana, așezat pe un loc înalt, cu vedere asupra apelor Argeșu'ui.

În satul acesta se află un mare palat după modelul palatelor din Țarigrad. Aci e de admirat cu deosebire structura celor două corpuri principale și opuse unul altuia. Ca formă, nu se deosebesc; au turnuri și sunt zugrăvite cu linii curbe imitând marmura colorată. În vârful fiecărui turn e. un cerc, întocmai ca o bucată de cel mai tare porfir, iar restul în culori variate, ca acele ale marmurei colorate. Lemnăria e de o frumusețeară, sculpturile și ferestrele încântătoare.

Din „Călătoriile Patriarhului Macarie“.

PALATUL DOMNESC DIN BUCUREȘTI

— pela 1560 —

Casele domnești din București se'nălțau pe povârnișul malului stâng al Dâmboviței, printre bătrâne tulpine de sălcii, închise într'un larg pătrat de'nalte și țapene ziduri, care pe de o parte se afundau în apă, proptite cu largi căpriori de piatră, iară de celelalte trei părți, înconjurate cu șanțuri adânci, își arătau pe dinafară numai întinsa lor față netencuită și clădită cu straturi de cărămizi și de bolovani de piatră; la mijlocul păretelui din fața casei se află poarta cu gang boltit, pedeeasupra căruia se înălță un turn pătrat cu ferestru de meterez; iar dinaintea porții era o po-dișcă care, prin mijlocul unui scripete, se lăsă pedeeasupra șanțului și se ridică la vremi de primejdie; alte patru foișoare cu temelii întărite apărau colțurile întinsei împrejmuirii.

Pedinăuntru curții niște lungi șiruri de clădiri cu tinde arcuite stau rezimate de acei înalți păreți și slujiau de locuințe sau *odăi*, copiilor de casă, strejilor și slujitorilor domnești; apoi tot în rând cu acestea veneau grajdurile, ambarele și șoprurile cu toate tacâmurile de drum, subt îngri-

jirea comişilor și a șătrarilor; mai în lăturile caselor domnești, în care răspundeau printr'o tindă de scânduri, erau *beceriile* sau cuiniile și cuptoarele pităriei: în sus mai pe deal, din dosul bisericii, *jicnița* (grânarul) cu toată zahareaua și însfârșit d'a lungul zidului ce se întindea pe malul gârlei, se adăposteau *saelile* cu vite și zalhanaoa curții domnești; căci toate trebuincioasele vieții căutau a fi prevăzute într'această cetățuie, așezată pe un loc șes, ce erà apropiat de Dunăre și de primejdioșii-i mărginași, și lipsit de orice apăraie firească.

Drept în mijlocul ogrăzii, d'a stânga bisericii lui Mircea, se aflau casele domnești, clădire pătrată, mare, aridicăată cu ziduri late în poale și fără tencuială, purtând pedeeupra lor un coviltir cu cerdac înalt și întins, un adevărat munte de șindrilă.

Catul de jos al caselor abia aveà pe ici pe colo câte o creștătură, pe unde să între aerul în beciurile-i boltite; deoparte numai, în fundul unei tinde întunecoase, se vedeà gârliciul povârnit al pivniții cu porțile-i de zăbrele; cu toate acestea ferestrele catului de sus, mititele, lunguiețe și întărite cu vergele de fier și cu obloane ce se trăgeau în chepeng, erau cu mult înălțate dela pământ, astfel încât păretele rămânea gol și neted mai până sub strașină.

În dreptul porții și deasupra câtorvâ trepte de piatră, se află ușa cu două canaturi de ștejar, căpțușite cu tinichele și legate cu druguri de fier; acea ușă se deschideà pe o scară de piatră închisă între doi păreți și dreaptă, care duceà în-

tr'un pridvor al căruia coperiș sta rezimat pe stâlpi cioplîți din bardă și d'a lungul căruia se întindea o laviță învelită în rogojini și cu zăblaie. Pe urmă venea o tindă întunecoasă în care da, de toate părțile, ușile deosebitelor încăperi, din care unele, lungi și înguste, cu o mică ferăstruie în fund, locaș de odihnă pentru noapte, purtau numele de *chilii*, altele mai întinse și mai luminate erau *să-lile* de adunare, *cămărilor* feluritelor dregătorii și *odăile* locuite de cămărași și de obștea curtenilor. Apoi, dincolo de tindă se deschidea o largă sală al cărei tavan de grinzi înegrite se sprijinea pe câte două șiruri de stâlpi scobiți cu glafuri¹⁾ și culori, și al cărei fund ieșit mai afară din perețele casei, cu un pridvor rotund cu parmaclâc era cu totul deschis; această sală, pardosită cu lespezi, loc de ospete și de danț în zilele călduroase ale verii, se numia *horă* și slujia întotdeauna ca loc de adăstare pentru cei ce voiau să intre în chiliile neamului domnesc, sau în sala spătăriei, unde era scaunul lui Vodă, sau în sacnasiul²⁾ cu geamlâc înaintat pe grinzi, care era obișnuita ședere a Doamnei și a femeilor sale.

Toate aceste încăperi, precum și deosebitele *bășci* sau *cămări* boltite, purtând o culă rotunjită pedeeasupra, în care se aflau d'a rîndul: paraclisul, haznaua sau comoara și patul domnesc, răs-pundeau toate în horă, prin niște uși cu tocuri de piatră înalte și înguste, aduse sus în îndoit

1) *Glafuri* — scobituri lunguețe d'alungul stâlpilor.

2) *Sacnasiu* — balcon închis de toate părțile, înaintând afară din perețele casei.

perghel și d'asupra cărora se vedeà săpat, într'o firidă, vulturul țării.

Printr'acea sală se făcèa toată slujba dinlăuntru a familiei domnești; p'acolo puteà cinevâ să întâlnească, trecând dintr'o odaie într'alta pe Domn sau pe oricare altul din ai săi...

A. Odobescu.

O DIMINEAȚĂ LA BAIA

— în anul . . . —

„Iaca și Suceava“....

Departă încă, vechiul scaun al Moldovei se deslușia cu turnuri și cu colțuri negre în zarea răsăritului. Ca'n dreptul unui rug se deslușia, cetatea neagră, neclintită, în somn de moarte. Și cum călăreții alergau întins spre ea prin tăcerea câmpiilor, vâlvoarea răsăritului creșteă, din taina acelor adânci locuri necunoscute, se pregătia să nască cuibarul de foc al soarelui, pe un cer cu apa albastrului ștearsă, pregătit parcă pentru arșița unei zile de Cuptor. Ziua deplină dezvăluia câmpii cu holde, și sate care fumegau pe coaste de dealuri; un sătean se arată la o cotitură cu traista 'n băț pe umăr, pășind liniștit spre cetate; după o pădurice în care făceau larmă păsări mărunte și care ascundeă un răstimp scurt priveleştea Sucevei, se înșirară căsuțele unui sat cu lumea deșteptată, umblând vioaie după treabă în răcoarea dimineții; cucuși cântau, și mugeau vitele; chemări prelungi de glasuri femeiești, o plângere subțire de copil, repede trecură, satul rămase în urmă și cei doi prieteni înaintau acuma

repede spre orașul vechiu, care scânteia prin patruzeci de turla de biserică.

„Trecând prin Suceava, zise Costea, o să aflăm vești din țara de jos... Ai să vezi că ceiace spun eu are să se îndeplinească.. Păgânul nu'și schimbă năravul... jaful e viața lui!“

Intrară printre casele mărunte dela margine, apoi prinseră a coti pe străzi înguste, prin ulițele dughenilor și ale breslelor. In liniștea de toate zilele se purtă lumea deșteaptă. Ucenici deschideau pe gânduri, căscând cu lacrimi, obloanele dela prăvălii; lângă sfărământurile unei căni de lut, un meșter curelar, bătrân cu barbă albă, probozeà, ridicând o mână spre cer, pe un flăcăiaș care ascultă rușinat, cu nasul ascuțit îndreptat spre pământ. Ici-colo, în covălii, găfâiau foile și se sfădeau ciocanele. In praguri de crâșme de dimineață își așteptau mușterii Armeni întunecoși, cu nasurile mari încovoiate, ori ovrei palizi în laibăre negre. Case boierești cu grădini mari deschideau porți la ogrăzi pline de furnicarea slugilor. Și deodată clopotele bisericilor prinseră a vui melodios în dimineața limpede; din patruzeci de turnuri cântau chimvalele de aramă; unele conteneau, altele începeau, tremurând pedeeasupra îngrămădirii pestrife de case, umplând văzduhul de cântare adâncă.

Costea părù căși aduce aminte de ceva.

„Aha! azi e Sfânta-Măria cea mică... Târgu-liniștit încă... N'a venit nicio veste“.

Când ieșiră de partea cealaltă a orașului, cetățuia nouă, deoparte, deodată li se înalță dinna-inte, în cer cu turnuri crestate, cu bisericuța ca

o jucărie gingașă la un colț, cu puntea încă sus, ținută de lanțuri, uriașă și măreață deasupra prăpastiei, stăpânind târgul și depărtările. Un străjer negru sta încremenit pe creasta zidului, cu amândouă mâinile pe sulită, în așteptare par'că, gânditor, în revărsarea pulberii de aur a soarelui.

Și fără să se oprească călăreau înaintea cei doi tovarăși. Întâi se încrucișară cu mulți săteni cari veneau la târg din împrejurimile Sucevei. Gospodarii, pe jos, mergeau în stânga boilor, femeile îmbrăcate ca de sărbătoare, cu cămăși de in și cu fuste colorate de lână, în care. Treceau serioși și tăcuți, prin singurătatea locurilor. Pe urmă o bucată de vreme merseră pe drum pustiu, și lumina și căldura zilei creșteau. Făcură un popas la marginea unui ciâng, după aceia încălecară și iar porniră.

Acuma ajungeau din urmă care cu boi și întreceau căruțe ușoare cu cai mărunți. Veneau din multe părți și se înșirau pe drumul mare, coborau în valea largă a Moldovei, plină de gărlele sclipitoare ca argintul al râului. În lumina strălucită, cât bătea ochiul, câmpuri și costișe mănoase se vedeau; bogăția pământului dormea în soarele lui August netulburată, liniștită ca și seninul cerului. Dincoace, lângă ape se ridică Baia, vechiul târg, cu case negre de piatră și cărămidă în mijloc, cu nenumărate căsuțe albe pe margini, strălucitoare și vesele, în livezi mari, care se amestecau dela o vreme cu luncile Moldovei. Drept în mijlocu-i, într'un cadru de plop mari subțiratici, se ridică, tristă și arsă, curtea veche a lui Alexandru-Vodă cel-Bun, alături cu bisericuța calvină

În care, supt lespezi de piatră, de mult dormeau în sicriu de argint doamna Margareta. Spre locul acela, amețitor al vremurilor deodinioară, trecură cei doi călăreți. Acolo de un veac jumătate dormia în mormânt de piatră dragostea unui voevod fericit. Grăbiră după aceia spre o ospătărie, căci soarele li se cam pusese drept inimă. Răzbăteau prin mulțimea deasă, printre dugheni îngrămădite unele în altele, printre casele mari curate ale meșteșugarilor sași, care din vechi mai stăruiau în târgul acela. Ici eră tarapanaua, scundă, închisă cu porți de fier, în care se tăiau banii cu chipul domnului, dincolo biserica cea mare și nouă a lui Petru Rareș-Voevod, cu pridvoare de zid, zugrăvită după toată cuviința, pedinafară cu două rânduri de sfinți țepeni; dincolo eră biserica albă a lui Ștefan-Vodă, -- tot pelângă rămășițele vremurilor trecute mergeau fără să bage de seamă, cu luarea aminte furată de neîntreruptul șuvoi de oameni, care curgeau pe uliți într'un murmur greu, nelămurit. — Lângă medeanul cel mare, unde carele și căruțele se grămădiseră, se opriră, descălecară, zvârliră frâiele lui Răducan și se așezară la cea dintâi masă în mijlocul norodului, într'un miros ațâțător de friptură. Indată stăpânul locului se înfățișă cu zâmbet larg, întrebător de pofta mușteriiilor. Pe cinstea lui îndreptă, că are carnea cea mai fragedă și pita cea mai moale. Și 'n jurul celor doi tovarăși mulțimea furnică în toate părțile; glasuri multe chiamau, strigau nume selurite; negustori își laudau marfa urlând și scuturând cușmele în aer. Un zdravăn cât un munte înhățase de gât un scripcar Țigan care 'și strângea înfricoșat capu 'ntre urechi. Urcat

pe lăzi de marfă, un Ovrei desfăcea pe bani sunători pânze colorate; un calic olog se târa printre picicarele oamenilor tânguindu-se și cerând milă; femeii se aplecau și-i lăsau un bănuț subțire de aramă ori o bucațică de azimă albă. Oameni de-ai stăpânirii, cu spângi scurte pe umăr, tăiau domol cărări prin zarva adâncă.

Cei doi prieteni îmbucau în grabă, grăind; se opreau din vorbă și ascultau câte-o clipă și strigătele de ceartă ori de haz din juru-le. Un răcnet gros răsună prin freamătul poporului: „Faceți loc!.. Și prin mulțimea care fierbea înainte, fără ca cineva să se clinească cătuși de puțin dela locul lui, ori din drumul lui, trecu o ființă foarte ciudată; groasă, cu barba cât o mătură, cu blană și cu căciulă în mijlocul verii, purtând cu mândrie un băț lung cu măciucă de argint la capăt. Un haldău slut, cu baltag, mergea înainte, gemând greu: „Faceți loc!.. Și dupăce omul trecu cu pași mari, fără să privească în dreapta ori în stânga, cu o țepănă mândrie, glasuri rămaseră murmurând cu oarecare sfială:

„Aista-i jupân Savin, șoltuzul!“

„În zilele mele am văzut și eu pe Sultanul din Țarigrad, zise râzând Morocâne, dar spun drept: așa de mândru tot nu era!... Și uite dumneata cum urlă prostia îngâmfării!..

Un om amărât cu capul gol trecu apoi, și îngămădirea de oameni trecu o clipă. Cineva vorbi: „Aista-i Dumitraș a Drăgălinei, dela noi... Și i-a murit la război, în țara de jos, cei patru flăcăi... I-a adus unul vestea azi dimineață“ Și Românul întristat, cu fața trasă, trecea domol, privind

întunecat înainte-i, fără să vadă pe nimeni.

Printre glume și râsete, apoi, un țigan lung și slab ca o colibă veniă țupăind pe un cal bălțat. Oamenii îndemnau dindărăt cu verigi și bete, și calul se năpusteà câte o undă, cu capul plecat, parcă voia să împungă cu urechile.

„Na! na! nu lăsa! ține-l că vine ca un balaur!“ ...

Un gospodar mărunț, negricios, cu ochii neliniștiți, se uită minunat la așa călăreț:

„Apoi eu îl cunosc, măi oameni buni... Aista-i Onofrei!... Il cunosc; cum nu; get-beget grec... fecior de popă. . are un frate tot Țigan.“ ...

Și'n hohotele vesele trecu și călărețul purtat ca pe valuri de calul slab și bălțat.

Prin soarele fierbinte și prin jocul luminos al pulberii, lumea foiă, vuind adânc. Apoi, dintr'odată, în jurul celor doi prieteni se făcu un răstimp scurt tăcere: o șoaptă, o tresărire venise ca un val neliniștitor și mulțimea amuțise. Oamenii priveau în jur, se întrebau din ochi. Costea Morocâne își mângâie de două ori barba, tuși încet și se ridică în picioare. Rupând drum, printre oamenii învâlmășiți, pe cal înspumat, veniă vijelios un olăcar, învârtind pe deasupra capului ca un șarpe harapnicul negru. Tălăzuindu-se, oamenii priveau cu ochi mari pe fețe dintr'odată alungite parcă, — și călărețul, în goană, se mistul ca într'un adânc de ape.

„Să știi că mi se îndeplinește vorba!“ grăi lin Costea Morocâne, cuprinzând peste masă mâna lui Andreiș Hamură.

Să fie așa oare? păreau a întrebă privirile tână-

rului încremenit. Așă de curând? — Și dintr'odată vestea grozavă ca fulgerul, alergând din gură în gură, șoptită scurt, cu ochi mari, îngroziți ajunse: vin Tătarii! — Parcă năvăliă din seninul cerului un nour furtunos și necurat de grindină, așă alergau oamenii căutând adăpost grabnic. Bci înjugați în neorânduială, cai fugăriți pe deșelate femei bocindu-se în care, oameni mânioși suduind femeile, care țipau prea ascuțit, chipuri întuncate și triste, ochi mânioși, obrazuri împietrite, treceau repede în goană de vânt.

Și vestea se întăria, tot mai tare rostită, — vin Tătarii! și medeanul se goleă repede, și târgoveții umblau acum val-vârtej: răcnete, urlete, plângerile copiilor, bocetele mamelor, porneau o înspăimântătoare melodie a durerii. Prin amarul acesta își porniră fugarii Costea și Andrieș. Cai și căruțe se grămădeau pent'u bejenie, clopotele prinseră a se tânguî în turlă, — și ca printr'un vânt de spaimă tovarășii trecură; și Costea zicea:

„Acuma-i vremea să ne grăbim... Acuma face parale calul bun și prietenul statornic“...

(Din „Vremuri de bejenie“)

M. Sadoveanu.

VIATA SOCIALA SUB DOMNIA LUI CONSTANTIN BRÂNCOVEANU.

Domnia lui Constantin Brâncoveanu și a Cantacuzinilor, între care se găsește, însemnă biruința momentană a boierimii de țară. Acesta cârmuiește, adună bogății, face literatură și o încurajază sub patronajul Voevodului luminat și iubitor de strălucire.

Pentru a ne reprezenta viața lor, să ne dăm seamă de traiul lui și al familiei numeroase, înfloritoare și mulțămite care-l înconjură.

Principatul are două capitale: una pe care o vreau Turcii, capitala din șes, Bucureștii; alta pe care ar preferi-o Domnul, ca una ce e departe de cuibul turcesc de pândă al Giurgiului, ce se află sub ocrotirea munților, prin potecile și pasurile cărora se poate strecură cineva, la timpuri de primejdie, în Ardealul ocupat, apoi dominat în pace de împăratul creștin. E Târgoviștea.

Brâncoveanu stă mai mult cu numele în București, unde poate fi surprins de un capugiul al mazăliei. Del Chiaro, care a locuit ani de zile în preajma lui, afirmă că Vodă petreceă șase-șapte

luni în vechea capitală, unde refăcuse Curțile părăsite, care erau aproape sfârșite de lucru la 1694. Și în lunile ce mai rămân, cele de vară, sunt atâtea prilejuri de plecare împotriva cărora cu greu se poate zice ceva, chiar de stăpânul cel mai bănuitor: moșiile au nevoie de ochiul stăpânului; mănăstirile ce se zidesc de inspecția ctitorului, viile ce se culeg chiamă la petrecere pe acel ale cui sunt.

Domnia lui Brâncoveanu se strecoară între strașnice griji și între călătorii și șederi în țară, care odihnesc spiritul și întăresc trupul.

Unele din casele dela moșie sunt adevărate palate. Astfel, lângă casa lui Matei-Vodă dela Brâncoveni, se ridică o nouă casă de piatră și un foișor, de care se vorbește în împărțirea moșiilor lui Constantin Voevod. La Mogoșoaia, lângă București, călătorul La Mottraye văzù, cu oarecare mirare o frumoasă și întinsă clădire, cu totul europeană, având plafonduri cu știucaturi și zugrăveli, care nu displăcură privirilor acestui om luminat și care călătorise. La Potlogi trebuie să fi avut Brâncoveanu iarăș o reședință vrednică de demnitatea și de bogăția lui.

Cum se înfățișă Curtea din Târgoviște, nu știm tocmai bine: se va fi reprodus probabil clădirea cea veche, cu fereștile înguste, bolțile joase și turnurile de pază în colțuri. Din dărâmăturile de astăzi, care sunt totuș ale clădirii lui Constantin-Vodă, cu greu se poate trezi în minte încăpătorul edificiu, ce a fost la locul acela.

Asupra palatului din București avem însă, nu numai însemnările din fugă ale călătorului menți-

onat care-l găsi mare, bun de locuit, dar nu prea frumos, ci știri multe și sigure în opera dascălului italian.

Se ridică pe malul Dâmboviței, unde i-au luat locul apoi alte reședințe; eră, firește, de piatră, având și o scară de marmură sau, în limba epocii, de „marmure“.

Dintr'o frumoasă grădină pătrată, cu un foișor de odihnă răcoroasă în după-amezile calde, se ridicau zidurile joase și fără podoabe. Înăuntru eră o „Curte mare“, o „sală a tronului“, răzimată pe oarecari stâlpi. Apoi eră Divanul, unde se întindea masa de ospete la zile mari, spătăriile, visteria, ietacurile de audiență, odăile particulare ale Domnului și Doamnei, — copiii, fiii înșurați și fetele măritate, locuind aiurea, deosebit. În curte jos, eră straja, și la petreceri, ostași și muzice.

Viața ce se ducea în aceste ziduri eră o viață tragică, dacă se gândește cineva la greutatea de cârmuire și de plată, la „amestecăturile“ tănuite de creștinii nemți sau ruși, la dușmăniile de familie pentru cuca domnească, și mai ales la nesiguranța zilei de mâine, în care putea să cadă din cer mazilia și moartea. Dar se credeă în Dumnezeu, și, fără a sta cu mâinile încrucișate, i se lăsă grija aceasta mai mult lui, celui atotștiutor și atotputernic. Și zilele se perindau, aducând patriarhalele mulțumiri de care nu se sătură o epocă naivă.

Erau sărbătorile Bisericii Răsăritului, viind cu bucurie pentru toată lumea. Crăciunul în mijlocul zăpezei albe, acoperind scândurile podurilor și

coperemintele ascuțite, marile căciuli de șindrilă ale caselor ascunse în largile curți goale. Boierii toți vin să se închine, aducând plocon pentru „ziua nașterii”: potirul lucrat cu măestrie și scumpul covor. Anul Nou, când aveà cinevã bucuria de a face fericiți. Boboteaza cu aruncările în gârlă. Zilele de carnaval. Câșlegile, când circulau pe stradă Irozii, Steaua, Păpușile, primite oriunde, *Cloanța și Unchiașul*. Lăsatul secului când în mijlocul unui public casnic, care se bucură lesne, Țiganii scot bani din făină, prind ouăle în gură, din fugă, apucă în dinți talere cu lumânări aprinse. Paștile, cu peicii lui Vodă cari străbat stradele stropind lumea cu ape parfumate, cu scrânciobul care se învârte—doi bani pentru șfertul de ceas—subt fereștile cămărilor domnești.

La fiecare din aceste date mari, din aceste *praznice*, se dădea masă mare la Curte. Boierii de frunte așteptau ceasul stând de vorbă cu Domnul în ietacuri. Ca și stăpânul lor, care e privilegiat prin culoarea roșie ce-i stă rezervată, ca odinioară împăratului bizantin, ca și Măria-Sa, ei poartă calpace cu blăni scumpe și lungi haine orientale, încinse cu brâu, ca: „savanele de canavaț ghiulghiulii, cu blană de samur, cu gulerul cu ciaprazele”, „felegele de canavaț turungii, cu pânțece de riș, conțeșe de postav ghiulghiul, cu limice de samur, serhatlăc de canavaț cu paceă de samur”, toate după moda Constantinopolei, *Făptura de Țarigrad*.

În acelaș timp, în odăile Doamnei se adună *jupânesele*. Peste *ii* cu lese de mărgăritare, cu sârmă, cu șireturi de fir, cu „mătușuri” sânt

aruncate „dulame de lastră grea” sau mai subțire, cu blăni scumpe, nasturi de aur sau mărgăritar, pietre scânteietoare, sau de „sarasir greu” cu „limii” de samur ori de sobol, ori de „pânțec de răs” sau de „canavaș cu flori de fir”. Altele, sau în alte timpuri, se mândresc de frumusețe și de bogăție în „sucre de sarair greu”, de *tabin*, de *hatai*, de *belacoasă*, cu sponci de aur și pietre prețioase, cu „guri de mărgăritare tari”, în „rochii de terțanel cu flori de fir”, în „ghiordii”, dulame, „zăbune de sandal de Veneția”, în „zăvase cu șapte foi, de lastră, căptușite cu tafta leșească”. Mijlocul li e încins cu brâne având „căpătâiele” de fir. Degetele sânt acoperite cu inele care costă o avere, în urechi sclipesc cercei cu „picioare” și „cășuțele” în tot chipul; lanțuri de aur, cu „nasturi cu jilaș”, cu lefți și „lefțișori”, în chip de „gripsor” sau altfel, „șiruri” de mărgăritare, sălbi de zloți, „brățări de aur împletite” și cu paftale adaugă la maestratea greoaie, de idol, a înfățișării. Pe codițele înnodate sus fetele așază „hani cu leasă de mărgăritare”, iar jupânesele „vălituri cu acele lor”, ișlicuri cu flori de diamante, rubine, smaragde și cu ținte de o piatră mai mare și mai clară.

Cămărilor lui Vodă au o înfățișare simplă. Abia vreo stucatură de tavan, vreo oglindă de Veneția cu pervazurile de argint masiv. Nicio altă zugrăveală decât icoanele îmbrăcate în aur și argint, care și desface strălucirea depe cadrul lor de brocard. O masă într'un colț, acoperită cu o față de țesătură rară. Scaune lipsesc ori unde afară din sufragerie unde este jețul, tronul pentru

Vodă ca și pentru orice gospodar cârmuind pe ai săi. În schimb, de jur împrejur, Divanul, unde peste pânzăriile așternuturilor clădite cu îngrijire: plapome de *zarbap* și *hatai*, cearșafurile cu flori de fir și de mătase, perini potrivite cu dânsese, sau lucrate din „frenghii grele”, pilote cu „fața de atlas”, se așterne covorul de mătase, „marele covor de pat”, sau «săgedealele care fac tot așternutul». Stofe de preț se ridică asupra clăditurii până la oarecare înălțime. Cu picioarele turcești supt dâșii, răzimați de aceste stofe, oaspeții stau, fiecare după rangul ce are, la dreapta și la stânga stăpânitorului.

În acest timp, în camera ospățului se gătește de prânz. Fețele de masă, „measele” se întind, se așează șervetele cusute cu meșteșug, și se pun la îndemână peșchirele și măhrămile „de mâni”. Pentru oaspeți, o laviță acoperită cu covoare. Înaintea locului fiecăruia lucesc linguri, cuțițe și furculițe de argint. Cât despre pahare, e unul singur în care se înting pe rând buzele trandafirii sau veștede ale tuturor invitaților, — un obicei pe care străinii îl sufereau numai cu greutate.

Înainte de a intra în sala de prânz, copiii de casă servesc rachiul în ietac. Oaspeții se pun în mișcare, iarăș în ordinea ierarchică. Sunt în haina depe dedesupt; cealaltă le atârnă pe spate, prinsă, la gât cu o copcă scumpă.

Iși iau locurile,—boierii la Vodă și jupânesele la Doamnă. Lângă domnescul stăpân de casă, în acelaș rând, se vede patriarhul, de Constantinopol, de Ierusalim, de Alexandria, de Antiochia, dacă se află la reședința patronului religiei orto-

doxe și sprijitorului de căpetenie al poporului grecesc. Mitropolitul stă de-a dreapta și el, dar cel dintâi pe laturea mesei. Dregătorii ce slujesc stau în picioare. Spătarul, cu sabia gospod pe umăr, cu cuca gospod pe basma cusută cu fir, Postelnicul, Paharnicul, Stolnicul, Medelnicerul și chiar Aga și Armașul.

Patriarhul sau Mitropolitul spune, în grecește sau slavonește, o rugăciune. După sfârșitul ei mesenii se pleacă înaintea Domnului și se ocupă apoi de mâncări. Acestea vin în sunet de trâmbițe, pe calea prevăzută de ceremonial, aduse pe „tipsii“ de argint, aramă sau cositor, de Brașov sau de „Danțca“ (Danzig) pe „talere“ de aceleași metale, uneori „în cornuri poleite“, pe „co-boace“, tingiri și tave. Masa e luminată de „sfeșnice de argint, cu mucareaua“ lor lângă dânsule.

Odinioară blidele nu se ridicau depe masă, ci se așezau unele peste altele, ca un monument al belșugului stăpânului și capacității celor ospătați de dânsul. Acum ele se schimbă de peici și copii de casă, în ipingele, și după multe preschimbări de acestea, la vreo trei ceasuri dela începerea prânzului, se aduc, pentru spălarea mânilor și a gurii, lighene și ibrice de argint și aramă, unele poleite, și mai ales de acele de „Bosnia“, cu capacul străbătut de împunsături ce alcătuiesc gingașe izvoade.

S'a isprăvit acum cu mâncarea, și rîndul băuturilor vine, vinuri de țară, vechi, de Pitești, vinuri și *liqueruri* străine. Cel dintâi pahar se ridică de Domn pentru a mulțumi aceluia ce dă sănătatea, bogăția și puterea. Din curte răspund

bubuiturile zguduitoare ale celor douăsprezece tunuri, pocnitul celor două mii de puști; după împrăștierea asurzitorului sgomot, muzica *steagurilor* cântă afară, iar înlăuntrul odăii de sărbătoare cântăreții dela biserica palatului fac să se audă „un frumos cântec eclesiastic“, în urma căruia scripcile țigănești prelungesc doruri și plângeri pe strune,

Paharele în cinstea împăratului păgân, în auzul tuturor, a împăratului creștin „sotto voce“ între dinți, în cinstea Voevodului, a Patriarhului, Mitropolitului, boierilor, urmează.

Insfășit, vinul și-a învins închinătorii, și somnul începe a îngreuiă ploapele. Se aduc atunci cafelele și ciubucelele, care poftesc a pleca're. Căii trag la scară, pecând dincolo, la scara Doamnei, se înșiră carâta cu „stâlpii“ și „măciulile“ poleite, rădvanele, „cămările ferecate“, cociile din Viena, trase de câte doi până la și se telegari cu valtrapuri verzi și albastre Jupănesele și jupănițele se așează pe „săgedeale“ sau perine de frânghie acoperite cu catifea, în fața lor roaba ce le întovărășește oriunde; vizitiul se aruncă pe unul din caii de-a stânga.

La acest ceas orașul e adormit întreg.

Hanurile, cu bolțile negustorilor, sunt de mult închise. Numai din crășmele supt pământ se aude răsunetul petrecerii fără măsură a celui sărac. În casele boerești către care se îndreaptă șirul de trăsuri și cavalcadele, țigănimea își așteaptă stăpânii...

(Din prefața la „Documente privitoare la Constantin-Vodă Brâncoveanu“.)

DIN CĂLĂTORIA PRIN MOLDOVA A ABATELUI IOSIF BOSCOVICI.

— 1762 —

...*Măcin* este un loc de oarecare însemnătate, care pelângă aceasta are case bune și câteva moschee cu clopotnițe. Am găsit acolo pe râu multe corăbii și o mulțime de Turci, cari ni se păreau foarte așezați. Ne-am apropiat de unul dintre ei, care eră de fel din Tunis și de treizeci și doi de ani se îndeletnicea cu meșteșugul doftoricesc; vorbea binișor italieneasca; îl luarăm călăuz și ne însoți pânăla locuința noastră, unde mai rămase câtăva vreme și ceru pentru serviciile făcute o răsplată pe care o și primi. Numai Dumnezeu va ști numărul bieților Turci pe care el, ori i-a adus la peire, ori i-a trimes pe lumea cealaltă; căci părea foarte ignorant. Altă apă de băut, afară de cea din Dunăre, nu se găsea aci, și cu toate că eră tulbure nu avea gust rău. Ni s'a spus că e foarte sănătoasă.

Ziua următoare (la 23 Iunie 1762) trebuia în sfârșit să părăsim Turcia și să intrăm în Moldova. Aveam să facem patru ceasuri pe Dunăre, pe care

aveam să o trecem cu ajutorul unei bărci; dar ni se aduce vestea, că apa ar fi foarte mare, pentrucă plouase mult la munte și că drumul e cu totul acoperit de apă, așa că n'am putea să străbatem cu trăsura noastră. Am fost deci siliți să ne imbarcăm și aceasta a fost spre norocul nostru; căci călătoria era cu mult mai plăcută pe apă, decât în căruță. Deoarece mișmandrarul închiriasse zece harabagii pânăla Galați, vroiă acum să le scadă o zi de drum din socoteală; dar acest lucru stârni o gălăgie infernală; pricina ajunse dinaintea Cadiului. Noi nu voiam să avem niciun amestec, ci ne imbarcarăm; și mișmandarul rămase în urmă ca să se descurce.

Aveam un vas acoperit, de acelea care la Veneția se chiamă *Felze*. Cei mai mulți servitori se aflau în alte două bărci. După un ceas văzurăm la dreapta o stâncă, deși munții erau încă destul de departe deacolo. În ținutul acesta fluviul se împarte în diferite canale și mici lacuri. După trei sferturi de ceas văzurăm *Ibrai* (Brăila), unul din porturile mari turcești, în care se găseau multe corăbii mari, dintre cari cele mai multe transportau cereale la Constantinopol. În acest loc mișună derbedeii, noi rămaserăm la oarecare depărtare de port, căci Dunărea, p'acolo e foarte lată și alcătuieste diferite insule. De departe portul se zăreă ca o pădure de catarguri. Până aci fluviul curgea puțin dela nord spre est; aici făcea o cotitură, și pe urmă își luă drumul său din spre nord. Zărirăm acum Galații în depărtare

Dela Măcin pânăla Stâncă socotirăm un ceas, deacolo până la Ibraila trei-sferturi de ceas, și

dela Ibrail la Galați două ceasuri. Dar din pricina vântului acest lucru nu se poate fixa hotărît.

Când sosirăm, văzurăm mulți oameni cari ne așteptau pe țarm, ce este foarte înalt. Portul e foarte spațios și comod și adăpostește deobicei multe corăbii; căci comerțul ce se face în acest loc, e foarte important. Înainte de a intra în port, debarcarăm într'un șanț îngust care taie uscatul și adună apele în vreme de ploaie. Găsirăm îndată pe gospodarul (căpetenia) orașului și pe un grec, pe care principele Moldovei îl trimise ca comisar la hotarul provinciei sale, ca să primească pe ambasador, și să parte grijă ca să i se puie la îndemână toate cele de trebuință pe drum, și chiar pe cheltuiala publicului. După ei veneau câțiva soldați cari dădură numai decât o salvă de puști în aer. Ei aduseseră mai mulți cai, ce erau ținuți gata pentru ambasador și suita lui. Acești trimiși își făcură deci ploconirile lor. Comisarul pe un ton foarte politicos, oferî ambasadorului, în numele principelui său, să i puie la dispoziție tot ce va avea trebuință. Acesta răspunse în acelaș chip și zise, că nu vrea în niciun fel să cadă ca povară pentru provincie; și nici nu 'și va prelungi petrecerea mai multă vreme, decât îi cere călătoria sa; îl rugă numai să facă tot ce poate, ca să nu fie împiedicat; căci nu vrea să facă uz de *firmanul* sau porunca marelui stăpân, deoarece Mișmandarul și fără acesta a căutat să-l facă valabil, pentruca să chinuiască pe supușii săi.

Debarcarăm; în vremea aceasta straja turcească a serdarului și valachii cari veniseră călări până la 30 de oameni, dădură o salvă din armele lor.

Furăm conduși apoi într'o mânăstire grecească, care ni se hotărîse ca locuință, și eră la o oare care depărtare de port. Comisarul eră un tânăr foarte politicoș, dintr'o bună familie grecească din Constantinopol, dar de-o ușurătate deosebită și de un caracter deschis și foarte necumpătat în vorbele sale. Căpetenia dimpotrivă aveà o înfățișare îndărătnică și melancolică. În tinerețea lui fusese rob al lui Nicolai Suțu Capi Kihaiia, care eră agent al principelui domnitor al Moldovei; se rescumărase însă, făcuse oarecare avere și încetul cu încetul se înălțase tot mai mult, așa că acum aveà douăzeci de pungi, ce conțineau 10.000 de piaștri. Slujba pe care o ocupă acum eră foarte primejdioasă, din pricina îndărătniciei locuitorilor și matrozilor turci, cari sunt o adunătură de tot soiul de oameni din diferite provincii și se ațin pe aci din pricina comerțului. Mai ales dinspre Marea Neagră vin mulți corăbieri; un neam îndărătnic și independent. Se pot vedeà de aceștia prin Galați și Brăila; unii pleacă, alții vin; și se adună laolaltă când vor să pună la cale vre-o ispravă. Din pricina aceasta guvernorul de multe ori e primejduit. Deaceia trebuie să se păzească bine și niciodată să nu umble noaptea.

Moldova este o provincie cu totul creștină, care e cărmuită de un principe grec, ales de Poarta Cei mai mulți slujbași ai săi sunt, ca și el, greci; niciun turc nu poate ocupă un post public, *Iasi* sunt actualmente capitala Moldovei; este și reședința mitropoliei și stă sub patriarhul grec din Constantinopol; prin unele locuri sunt și biserici

catolice care stau sub ocrotirea Poloniei. Nu de mult erà una și la Galați ; dar acum nu mai există, nici biserică, nici preoți. În schimb orașul are șapte biserici grecești. Pentru întâia oară văzurăm acum iarăș cruci și clopotnițe și auzirăm și glas de clopote. Trei dintre aceste biserici sunt destul de mari și construite din piatră și trei au mănăstiri grecești pelângă dânsule. Dar în fiecare din ele se găseau numai doi călugări, cari păreau foarte murdari și nevoiași.

Am fost găsduiți, cum am spus, într'o mănăstire, care era închinată sfintei Fecioare. Oricât de murdară și urâtă erà față cu clădirile noastre din Italia, totuș ni se părù strălucită pelângă bordeiele peste care dădusem în Bulgaria. Aveà mai multe cămări prevăzute cu geamuri de sticlă; în altele în locul sticlei erà piele fină sau bășică. În față frà o mare galerie care erà deschisă deoparte și eveà înțățișarea unui chioșc. Din această galerie aveai o frumoasă priveliște asupra orașului, asupra aluviului și a unei mari întinderi de pământ.

GEORGE ȘINCAI

Nemuritorul George Șincai din Șinca, doctor în filosofie și teologie, s'a născut în Ardeal la 28 Februarie 1753, dintr'o familie cinstită, al căreia nume figură adeseori în analele clerului românesc.

Puțin se știe despre viața lui atât de măreață, lucru ce i este comun cu atâția bărbați mari din vremea veche și nouă. Atâta și im că și-a săvârșit învățăturile în Roma, unde dela 1774 pânăla 1779 a fost secretar vestitului colegiu „*de propaganda fide*“ sub protecția cardinalului Ștelan Borgia. La anul 1780 întorcându-se în patria sa, înti îndată luarea aminte a ocârmuirii asupra sa. Fu numit director al școalelor naționale unite din tot prințipatul Ardealului, post cinstitor ce a ocupat doisprezece ani; însfârșit fu orânduit corector al cărți'or românești în tipografia universității Ungariei.

Talentul său, înaltele sale cunoștințe, sârgulnța sa de a aduce nația românească într'o stare mai fericită, îi așătară mai mulți vrăjmași.

Niște scârnavi clevetitori, soi de oameni ticăloși și fricoși, îl zugrăviră ca pe un om primejdios statului. Alții ar fi căutat să se desvino-vătească.

Șincai eră prea mare spre a se înjosi la aceasta. Se lepădă de toate slujbele sale, și se trase pânăla sfârșitul vieții sale la Șinca, satul comitatului Abauivar din Ungaria, lângă fiii contelei Daniil Vass, pelângă care se adăposteă, cum zice el însuși „ca la niște ucenici ai săi, până să săvârșească munca scrierei Hronicei Românești, pentru folosul Românilor, printre cari unii l-ar fi vrut mort decât să scrie aceste“.

Intr'această retragere, iubit de școlarii săi, cinstit de toți cei ce-l cunoșteau, în relații prietenoase cu învățații Ardealului și ai Europei, cu Engel, cu Samuil Klain, cu Vulcan, cu George Lazăr, cu Petru Maior. cu Daniil Kornides decât carele, după mărturisirea lui, mai învățat n'au avut coroana ungurească în vremea sa, cu Kationa istoriograful, cu Țichindeal fabulistul, cu Kovacici,—Șincai petreceă o viață hărăzită numai binelui omenirii și neamului românesc, cu a căruia istorie el se îndeletniceă de mai mult de treizeci de ani. Biblioteca Vaticanului și a celorlalte orașe din Italia, a Vienei, a Budei, a Transilvaniei îi desvăluiseră comorile lor cele mai ascunse. Așa Șincai adună cea mai mare colecție de documente românești, care putu fi vreodată; de vreme ce se alcătuiă din mai mult de treizeci tomuri *in folio*. Imbogățit cu asemenea prețioase odoare se puse la lucrarea *Cronicei Românilor*, despre care el însuși, într'un răvaș din 25 Februarie 1804, scriă prietenului său Engel:

„Meum quippe est Annales universae Nationis Valachicae, proinde etiam Kurzo-Vala-

chorum, quos Czenczaros vocant, conscribere, quod et feci inchoando a Trajano vel potius prime Decebali contra Ramanis bello usque ad an. 1660. Opus in dies continuo, locupletum et polio, neque prins de editione cogito, quam quidquid potero ad annos con-gessero“.

Acest monument măreț pentru Români îl urmărește de la Traian până la 1808, când era gata să-l dea la tipar sub titlul de :

Hronica Românilor

și a mai multor neamuri, încât au fost ele așa de amestecate cu Români, cât lucrurile, întâmplările și faptele unora fără de ale altora nu se pot scrie pe înțeles, de mai multe mii de autori, în cursul de 34 de ani culeasă.

În minutul ce era să publice această comoară, la 1808¹⁾, moartea veni de-a răpi nației românești a căreia el fu podoaba.

Șincai, afară de Hronica sa, publică un șir de Călindare de Buda, în care se găsesc mai multe articole alcătuite de dânsul și cea dintâi gramatică românească cu litere latinești, la care lucrează împreună cu Samuil Klain și care ieși de sub tipar sub titlul de : *Elementa linguae Daco-Romanæ sive Valachicæ Vienæ 1780.*

(„Archiva Românească“).

M. Kogălniceanu.

1) În realitate Șincai a murit la 2 Noemvrie 1816. V. Viața și operele lui G. Șincai de A. Papiu Ilarian.

CUM ERA ȘINCAI.

Iată cum descrie pe Șincai toți câți îl văzură. Unul din aceștia zice, că la întâia vedere și vorbire cu dânsul, la 1812, în Blaj, astfel îi atrase toată atențiunea și mirarea, încât chipul lui a rămas întipărit în oglinda minții, ca și cum ar sta și acum înaintea ochilor săi, căci cine vedeă odată pe Șincai, nu putea să l piardă din minte.

Eră Șincai om de stat de mijloc, plin la trupt dar mai mult osos, cu umerii largi, cu pieptul la, și ieșit în afară; ținut mîna cu bastonul înainte; pășind cu mare gravitate și puțin legănându-se-capul mare, acoperit cu păr rar și cărunț; fruntea largă, proeminentă și desnodată de laturii sprincene stufoase, negre, mari, îmbinate; ochi mari și plini de foc, coperiți cu niște gene cu peri rari înțepoșate; fața cam lungăreață, rumenă, puțin cam ciupită de vărsat; nasul roman prelung; mustățile încărunțite pe cari le netezea cu foarfeci; gura, buzele, proporționate; barba rasă, rotundă. Căutătura-i eră îndrăzneată și insuflătoare de respect, dar în trăsăturile feței puteai cunoaște adâncimea gândurilor și necazurilor cu cari toată viața avusese a se oști. Avea voce sonoră, bărbătească, vorbea apăsat, bine articulat, liber și

cu îndrăzneală, ca bărbatul care are de unde și știe ce să vorbească, sigur fiind în mintea și abilitatea sa. Din vorbele lui vedeai îndaă că omul mult simte în sine, și mult îndrăznește. Gesticulă când vorbiă; eră vesel, glumeț, sarcastic chiar, dar foarte plăcut în societate, făr'a pierde câtuș de puțin, prin glumele și sarcasmele sale, din gravitatea purtării și din respectul ce inspiră. Se zice că cum vedeă omul făcea versuri. Mersul, starea și toată purtarea sa erau mărețe; simțai îndată spiritul înalt ce locuia întrînsul, nu mai puțin omul plin de încredere și sigur de lucrarea sa. Pași aveă îndrăzneți și sprinteni prelângă toată etatea cea înaintată. Când intră în vreo adunare, căutarea tuturor o trăgea asupra'si, și nu putea rămânea necunoscut. În toată purtarea sa aveă o mândrie latină și o îndrăzneală care nu-i sedea rău.

Îmbrăcămintea în care văzură pe Șincai în Blaj, pela 1812, eră săracă, dar nu sdrențuroasă. Un căput de pănură, coloarea tabacului, care prin port pierduse mult din coloarea sa primitivă, un pieptar de altă pănură, care-i acoperia tot pieptul și pantecele până din jos de cingătoare, cu nasturi galbeni și gătiri simple la găurile nasturilor; ceareci ungurești de pănură vânăta închisă; pălăria înaltă, lată în margini, cam veche și niște cizme ordinare în picioare, eră toată îmbrăcămintea bărbatului demn de o mai bună soartă. Iar îmbrăcămintea lui oficială eră nădragi vineți și norați, spențel sau scurteică și dulamă pe umăr, mijlocul încins cu sabia, fiind nobil de Șinca.

Iată cum eră Șincai !

Asemeni calități, atâta superioritate și conștiință de sine, apoi curajul și inflexibilitatea principiilor sale, într'o epocă și într'un cerc, inferioare și creșterei și științei și ideilor sale, nu puteau să nu-i creeze o mulțime de inamici puternici, cari îl prigoniră toată viața.

(Din: Viața și operele lui G. Șincai).

A. PAPIU-ILARIAN.

VIAȚA BUCUREȘTIANĂ PE VREMEA LUI CARAGEA.

Zilele cele frumoase ale toamnei din anul 1817 își luaseră zborul împreună cu plăcerile ce procură ele locuitorilor României. Iarna se arătase cam de timpuriu, și vântul dela miazănoapte începuse din vreme a sufla cu tăriea cea răceală, care amorțește natura, despoaie arborii și acoperă țările și orașele cu vâlul întristării și al monotoniei.

Orașul București, atât de zgomotos și caprițios în zilele noastre, nu era tot astfel în timpii lui Caragea.

Locuitorii săi din clasa de mijloc, deprinși de mult timp cu viața orientală, cea plină de lene și poezie, vara se adunau la grădinile Breslea, Barbălată, Cișmigiu și Giafer. Acolo fiecare *isnaf* sau cap de familie își întindea masa și, împreună cu caznicii și amicii, beau și mâncau, apoi începeau a învățta hora strămoșească și dansurilec ele mai vesele, care se deosebesc foarte puțin de tarantela napolitană, și care place atât de mult întregului popor latin.

Eră însă cu deosebire curios a privi comica gravitate cu care oamenii din popor executau

hora, dansul lor de predilecțiune. Provocarea la dans venea mai totdeauna din partea tinerilor; bătrânii ședeau răsturnați pe iarbă verde, sub umbra cea deasă a copacilor și fumau; dar cu încetul o atracțiune neînvinsă se transmitea în inima oamenilor de orice vârstă: jocul tinereții ca un electricism mișcă pe bătrânii patroni; ei se sculau de pe iarbă, scoteau binișele cele lungi, își sumețeau pulpanele dela anterie și se aruncau cu exaltație în arena dansului. Eră comic a-i vedea cu ce gesturi și cu ce mișcări se sileau a dovedi junilor, cum că nici bătrânii nu sunt tocmai de lepădat.

Ișlicul cu patru colțuri al marelui *terzibașo*¹⁾ părea că reclamă prioritatea nobleței asupra căciulei de *kazacliu* a cojocarului subțire, care, la rândul ei, părea că disprețuește căciula cu *roată* a bogasierului și *calpacul* de blană al armeanului *ibrișingiu*.

Când trecea furia dansului, toată compania se puneă iarăș pe bere și mâncare și spre a da veseliei un ton de galanterie mai mare, ei complectau orgia prin feluri de fel de glume, turnând vin în ișlicurile bărbaților și în condurii femeilor, și dându-și unii altora să bea, râzând și gesticulând ca niște nebuni.

În tot timpul acesta, lăutarii nu încetau a trage din viori și a cânta din gură, sau cântece de amor, pline de dulceață, destinate a produce în inima ascultătorilor dor și înfocare, sau melodii de dans vesele și săltărețe.

1) Starostele de croitori.

Pecând însă tinerii și bătrânii de amândouă sexele se desfătau precum arătarăm, copiii adunați în mici grupuri, îndopându-se cu *ciurechi*¹⁾, simiți cu brânză, alune prăjite și floricele de porumb, și adăpându-se mereu din donițele cu șerbet roșu și cu bragă, luau și ei parte la veselie obștească. Băieții azvârleau cu mingia și cu arșicele, iar fetițele cele mici se jucau d'a *ascunsele* sau d'a *baba oarba*, alergând ca niște căprioare prin iarba cea verde și moale, spre a prinde fluturi sau a culege flori.

Către seară toate aceste grupe înveselite, bărbați și femei, după ce își netezeau giubelele, și trimeteau pe slugi înainte cu ploștile și cu blidele de mâncare, plecau pela casele lor împărțiți în cete, după *isnafuri* sau meserii.

Așa trecea timpul în sărbătorile verii; dar când venea epoca cea monotonă a iernei, toți stau închiși prin case și serile cele lungi se petreceau în tăcere; abia dacă uneori se adunau mai mulți la un loc, spre a povesti cele ce se întâmplau în cercul restrâns al mahalalei, sau spre a jucă între ei *conțina*, *mariajul* sau *curelușa*.

Atunci însă, ca și acum, boierii și oamenii cei cu averi, se deosebiau foarte mult de popor, în petrecerile lor.

Boerii se plimbau în calești și butci cu arcurile poleite, spre a se deosebi de neguțători. *Podul Mogoșoaiei* și al *Târgului de afară* erau cele mai de căpetenie preumblări ale boierilor.

1) Un fel de cozonaci.

Mesele și petrecerile se făceau în familii mai multe adunate la un loc; rar se întâmplă să mănânce la grădini; dar și atunci prefereau grădina lui Scufa, via Brâncoveanului din Dealul Spirei și grădina lui Belu delângă Văcărești, spre a nu da prilej norodului de a surprinde vreo necuviință a lor și a li se pierde prin aceasta prestigiul.

Boerii cei tinerii, din cauza strânselor relațiuni ce aveau cu fanarioții și alți venetici depravați, contractaseră încă atunci o mulțime de vițiuni, contrarii cu totul modului de viețuire al boierilor bătrâni. Sania mitologică a lui Beizadea C. Caragea, făcută în forma carului lui Apolon și cei șase cerbi ce îi trăgeau; *conțeșul* cel de postav alb, blănit cu samur de Moska; *hangerul* cel semănat cu briliante și *gugiumanul* de samur cu fundul alb al acestui frumos principe, precum și rochiile cele neprețuite, șalurile și *feregelele* Domniței Ralu, întorsese atât de mult capul junilor boieri și cocoane, încât de multe ori vindeau moșii de mare preț, ca să imiteze luxul și strălucirea acestor Principi risipitori.

Răul poate că ar fi fost mai mic, dacă s'ar fi oprit aici; dar viața scandaloasă și depravațiunea luând proporțiuni mari, infectară și demoralizară până la un mare grad societatea întreagă.

Din toate relele acestea, jocul de cărți fu acela care răspândi mai mult demoralizarea; el sărăcea pe boieri și funcționari, și-i îndemnă la hrăpiri de tot felul.

(Din „Ciocoi vechi și noi“).

N. FILIMON.

ȘCOALA VECHIE.

(Din scrisorile lui I. Ghica către Alexandri).

Pecând în școala dela Măgureanu vestiții eliniști Lambru, Cornita, Vardalah și Neofit, emulii lui Corai, predau tinerilor greci și feciorilor noștri de boier, Memorabiile lui Socrate, Phedon și Metafizica lui Aristot; pecând Banul Brâncoveanu discută cu puristul Duca în limba lui Tuchidid Apophtegmele lui Hypocrat și Ariometria lui Archimed, și se munciau să isgonească din limba greacă toate cuvintele câte nu erau curat atice, precum unii din învățații noștri caută să curețe limba română de tot ce nu se termină în — *ciune*, — la biserica Udricani, la sfântul Gheorghe și la Colțea se auzia glasul ascuțit al câtorvâ copii, cari strigau în gălăgie pe

on, mislete, ucu: omu
pocoiu, on, mislete, ucu: pomu.

Băeții mai înaintați la învățătură, când voiau să-i zică cevă, care să nu fie înțeles de profani, comunicau între dânșii astfel:

az, iotă, lude, az, pocoiu, rătă, ucu, nas, est
și celălalt îi răspundeă:

naș, est, buche, az, tferdo, est, pocoiu, on,

pocoiu, az. Cei dela bucoavnă râvneau la dânși, cum vorbiau păsărește.

Dascălul Chiosea, bătrân cu anterior de calemcheriu, la cap cu cauc de zaclit vârgat, cu cearșaf alb, se primblă pe dinaintea băieților înarmat c'o vargă lungă, arzând când pe unul, când pe altul, dupăcum i se părea; se opriă dinaintea fiecăruia, la unii le ascultă lecția, la alții le mai adăogă câte un *ucu scurt* pe ici pe colea, sau câte o aruncătură de două pe deasupra, ca să fie slova mai ciocoiască. Apoi să fi dus sfântul pe vreunul să nu-și știe lecția, că dacă nu-l ajungea cu nuiava, scotea imineu din picior și-l asvârlea după dânsul cu un

„Fir'ai al dracului cu tat'o și cu mă-ta, că n'ai învățat *matima*“.

Dascălul Chiosea nu eră om rău, dar se necăjiă, pentru că-l durea inima când vedeă că nu se silesc copiii la învățatură. El nu eră civilizată, ca să nu-i pese dacă elevii învață sau nu. Pentru el școala nu eră o chiverniseală, nu se gândea la:

treci zi, treci noapte, apropie-te leafă! Nu sta cu ceasornicul deschis pe catedră, canucumvă minutarul să treacă peste semn.

La Chiosea, ca la Chiriță, ca la Stan, lucrurile mergeau altfel; viața lor eră cu copiii din școală, nu știă nici șosea, nici café-șantan, nici deputăție. Dimineăța buchile, oftoicu și psaltirea, după prânz psaltichia. Chiosea aveă un

pa, vu, ga, di
care eșiă pe nas cale de o poștă.

Depela de-al de Chiosea ieșiău dieci de vis-

terie și calemgii ; la de-al de el au învățat să scrie românește Logofătul Greceanu, Văcăreștii, Anton Pan, Nanescu, Paris Momuleanu, etc.

Acei bieți dăscălași cari au fost depositarii limbei și naționalității noastre, duceau o viață sdruncinată, plină de privațiuni și de coate sparte, fără *bene merenti* și fără recompense naționale, fără pensii și parapensii; plătiți ca vai de ei cu un codru de pâine, trăiau și mureau necunoscuți; fără să bănuiască măcar că erau patrioți, împinși numai de un instinct bun și generos, își făceau cu sfințenie datoria, fără să aibă cunoștiință de binele ce făceau țării lor.

Ei se delectau mai mult cu citirea întâmplărilor lui Alexandru Machedon, care s'a bătut cu furnicile și cu păsările cu ciocul de fier, decât cu cetirea mâniei fiului lui Peleu. Oile, câinii și fluierul întristat al lui Văcărescu, le erau mai dragi decât Afrodita și Bacus a lui Anacreon. Se pomenise dela tată la fiu și dela mamă*Români neaoși din moși-strămoși. Limba și urechea le spuneă că nici nu erau nici tătari, nici greci, nici slavi; purtau noblețea neamului în inima și în spiritul lor, fără să se preocupe de arborele genealogic, nici de făitalele de nobleță. Scriau românește fără filologie și fără *morfologie*, fără să știe dacă sunt etimologiști, fonetiști sau eclecticici; dar scriau cum iubeau și scrisul îl numiau icoană, crezând că el trebuie să fie reproducțiunea exactă a vorbei; puneau cât mai puține buchii, ba pe unele le mai aruncau și pe deasupra, ca să facă economie de timp și de hârtie.

Dar să ne întoarcem la școala noastră din Udri-

cani, școala sub albastrul cerului, pe prispa bisericii unde când plouă, copiii se ghemuiau în odaia țârcovnicului pe cărămizi, sau în clopotniță; citeau și scriau pe genunchi sau pe brânci.

Prinprejurul bisericei, în mahală, printre livezile de meri, de peri și de duzi, se zăreau vre'o zece, cincisprezece învelișuri cu strașina ieșită ca o umbrelă, sub cari locuiau câțiva cavafi, croitori, ișlicari și cojocari; aceștia când plecau la prăvălie, își trimeteau copiii la dascălul Chiosea, ca să nu ștângărească pe uliță și ca să învețe să cananarchisească, să fie ison cântăreților din strană, să citească Apostolul, să zică tatăl-nostru și crezul și să meargă de-a'ndăratele cu sfeșnicul într'o mână și cu cădelnița în cealaltă dinaintea preotului, când ieșea cu sfintele daruri. Le plăteau ce pe apă nu curge; dascălul Stan, de exemplu, cel mai bine plătit din toți, avea câte două-zeci de parale ¹⁾ de copil pe lună, și mai avea și de la biserică tain de mălai, de fasole și de lemne...

(Scris la 1880)

ION GHICA.

¹⁾ 40 bani, sau 4 lei 80 bani pe an.

GHEORGHE LAZĂR.

Gheorghe Lazăr s'a născut într'o umilă casă de țară la Avrig; părinții săi, Gheorghe și Maria, erau săteni. Eră cel mai mic dintre cinci copii într'o familie săracă.

Guvernatorul baron de Bruckenthal, petrecând pe pământurile sale din acea parte, văzù pe copilandru, i se părù isteț și-l trimise să învețe carte la Cluj. La 1808 el se află la Viena, în al doilea an de teologie. Fu înrolat în războiul cu Franzeii și pentrucă făcuse studii de inginerie, servi între topografi. Apoi reveni iarăș la studiile sale teologice. Luă doctoratul său *sub auspiciis*, și fu numit la 1814 arhidiacon al Mitropoliei din Sibiu, catechet la Seminarul de curând întemeiat și predicator.

Se zice că ar fi încercat să fie ales ca episcop în Banat, că i s'ar li făcut obiecții, că apoi, într'o cuvântare, ar fi vorbit nerespectuos de persoana împărătească. Moga, Vlădica, i-ar fi făcut atunci muștrări, pe care el nu crezù că trebuie să le suferă. Iși lăsă situația din Sibiu și veni la Brașov unde pregăteà pe copiii unei Bărcănește. Cu dânsii ar fi trecut încă dela 1816 în Țara-Românească. Cel puțin așa ni povestesc lucrurile doi dintre elevii lui, Poenaru și Eliade.

Caragea domneà atunci, un Domn practic, care se interesà de cultura greceascã tot așã de puțin ca și de cea româneascã. Școala elineascã prosperà însã: o conduceà profesorul de filosofie Veniamin. Cursurile ei se țineau la Măgureanu, unde fusese strămutatã cu mult timp înainte.

Efori ai școalelor erau Mitropolitul, atunci încă Nectarie, un grec; Constantin Bălăceanu, una din cele mai frumoase figuri din boierimea munteanã dela începutul sec. XIX-lea, un om fără fricã de câte ori erã vorba sã spuie ce credeà și simția el; Vornicul Iordachi Golescu, adunãtorul proverbelor române, și legistul Nestor, mare Logofãt. Intre dãnșii erau doi, Bălăceanu și Golescu, cari cunoșteau mișcarea de dincolo de munți și credeau, precum credeà în Moldova Mihai Sturdza, cã a venit vremea sã se libereze spiritul românesc de lanțurile culturii strãine. În afarã de efori, în boierimea înaltã munteanã, mai erau oameni cari aveau asemenea idei: Grigore Băleanu, care iscãlindu-se grecește, plãti totuș tiparul *Povăfuitorului* lui Lazãr și Banul Grigore Ghica, viitorul domn, un om simplu, dar moral, bine intenționat și iubitor al țãrii sale.

Cum au vãzut ei în dascãlul venit din Brașov omul cu care se puteã îndeplini opera pe care o doriau cu toții? Lazãr n'avea faimã de scriitor. Până la data emigrãrii sale în Țara Româneascã, el nu tipãrise decãt niște foarte urâte versuri de ocazie cu prilejul cãsãtoriei Impãratului Francisc, la 1808.

Adevãrat cã făcuse strãlucite studii și cã ocupase situații importante la Sibiu. Dar ceiace îi

va fi ajutat mai mult să-și facă misiunea crezută de boierii munteni, au fost două lucruri.

Întâi, că *el* credea în această misiune, credea cu acea putere de sinceritate, cu acea transparență a sufletului, care atrage, câștigă și farmecă. În graiul său plin de icoane, în vorba lui răspicată de ardelean, în rostul lui cuminte de teolog, boierii găseau garanții de cinste și seriozitate. Câtă deosebire între acest profet cu cugetul aprins și vorba cumpănită și limbuții dascăli greci, cari pierdeau câteva idei abia asimilate în potopul volubilității de meridionali.

Pe urmă, ca și Asachi în Moldova, Lazăr promitea a face din copiii lor hotarnici și, cu frica hotărniciiilor costisitoare și false pe care le făceau, prin diabolice combinații cu mașini misterioase, picherii nemți, cuvântul spus de Lazăr se pără un cuvânt de aur. Li cerură să dovedească întâi că poate măsura, apoi când măsura se potrivea cu cele făcute înainte, orice obiecții dispărură. Omul știa să măsoare, deci se cădea să fie profesor, pentru a transmite și altora secretul profesional.

I se dădură câteva odăi la Sf. Sava și școala începă...

Se permise deci lui Lazăr, „dascălul înaltelor școale naționale” — cum îl numește la începutul anului 1821 Carcalechi — să-și învețe ucenicii, pe lângă deosebitele ramuri ale matematicii, între care el punea și geografia, și discipline filosofice. Eră, cum se vede, un învățământ nelămurit, din care trebuia să iasă ingineri, dar printr'o pregătire pe care eră cu desăvârșire liber s'o comunice profesorul, și într'un spirit lăsat iarăș la aprecierea lui.

Numai târziu de tot, se dădù o organizare școalei dela Sf. Sava, ale cărei roade începeau să se vadă prin formarea unor elevi ca Eliad, care fu încurând în stare să ajute pe Lazăr la aritmetică și geografie, sau ca Ioan Pandeli care făcea, spre bucuria profesorului, așa de frumoase „expuneri matematice“ la tabelă.

Atunci, în ajunul revoluției, Eliad fu tocmit cu plată ca *ipodidascal* la școala românească, cu o sută de lei pe lună; foștii elevi distinși ai Academiei grecești primiră burse, pentruca urmând în străinătate, să se întoarcă profesori competenți și bine pregătiți ai *școalelor naționale*: Erdeli fu chemat din Ardeal, precum Veniamin chemase prin Asachi pe Costea, Manfi, Fabian și Popp, — pentru a predă limbile latină și franceză și filozofia, afară de metafizică, rezervată lui Lazăr, un Kantian fervent, pecând Erdeli credeă în Condillac. În sfârșit, un profesor de religie, „un dascăl al cuvântării lui Dumnezeu“, fu numit în persoana archimandritului Grigore Râmniceanul, care pentru onoare — sufletul școalei rămâneă întemeietorul ei, Lazăr — căpătă și titlul de „directorul înaltelor școale de știință celor românești“.

Lazăr avusese și norocul că, atunci când își deschise învățământul în limba țării, școala grecească eră în scădere. Dascălul Veniamin care o conduceă încă dela începutul secolului, ținuse la îngroparea boierului Constantin Filipescu, un persecutat al lui Caragea, un discurs care nu plăcù Domnului și aduse destituirea oratorului. Veniamin eră profesor de filosofie și elevii săi trecură la

Gheorghe Lazăr, pentru a nu-l mai părăsi, chiar când Academia fu reorganizată.

Această reorganizare se făcù după fuga lui Caragea, în anul 1818. Sfătuit de Constantin Negri, reformatorul școlii Domnești din Iași, Alecu Șuțu refăcù după un nou plan, mai modern „clasele grecești“, care deveniră „înaltele școale elinești de retorică și filosofie“. Director eră acum Dimitrie Stefanopolitanul, Medelnicer, poate un grec din Brașov, cu cunoștința metodelor germane. Sub el funcționau Vardalah pentru limba și literatura greacă, pelângă care predă și „ideologia după Tracy“, Iatropol, Canela, profesorul de matematici și «γερμανική ιστορία»), Ghénadie care aveà istoria universală și ajutând pe Vardalah, explicà pe oratorii greci. Dar între școala greacă refăcută și între școala românească nouă, așezate fiecare în localuri deosebite, deși supuse aceleiaș eforii, nu există aici, în aparență măcar, antagonismul învierșunat ce l-am constatat în Iași între Gobdelas, „filosoful“ și Asachi „inginerul“.

Totuș Lazăr făceà incontestabil mai multă *politică* în școală, decât colegul său în Moldova. Va fi spus elevilor, — cari deaceia vedeau într'însul idolul lor — cele ce scrià cu orice prilej în operele sale.

Sămănând „grâul cel curat și fără neghină“ între școlarii săi, pe cari-i salvà de pervertirea prin „maximurile grecești“, el li aminteà că ei, robii Turcilor, prada Grecilor, batjocura vecinilor „civilizați“, sunt „strănepoții lui Romul“ și reprezintă prin ființa lor o cucerire de civilizație în Răsărit, că acei străbuni romani fusese neamul

„cel mai mărit al lumii, cel mai iscusit, cel mai înțelept, înfrumusețat între științe, cel mai mare în suflet patrioticesc“. Datoria unui popor cu atât de nobilă origine e să-și ție ochii ațintiți numai la dânsa, înlăturând orice amestec străin care desonorează. Să lase obiceiul de a vorbi grecește, să nu audă mai bucuros *κύριε ἐλέησον* decât *Doamne miluiește*. Să nu-și mai urască limba, care e o fală, să părăsească legile corupătorilor și moravurile orientale introduse de Greci. Să se gândească la nevoia ce are neamul de a produce și el doctori, filosofi, spirite luminate. „Toate putem ca și alte neamuri, și nouă ne-au dat Dumnezeu acele daruri ca și la alte neamuri, numai vrere să avem“. Și *vrerea* aceasta credea că o vedeă, precum eră încredințat de experiență.

Prin cultură numai i se părea lui că Românii se pot reabilita, pot să-și dobândească tot aceia ce le lipsește, tot ceiace, în puterea originii și trecutului lor militar — (el menționează pe Radu, descălicătorul, pe Mihai și Ștefan, cari s'ar ascunde „în adâncimea pământului“, dacă, înviind, ar putea vedeă starea de acum a descendenților lor) — au dreptul să reclame. Dar această cultură trebuie să fie o cultură generală și serioasă, nu o spoială străină care să samene cu „a multora din domnișorii cei tineri, cari prin alte țări se trimit să călătorească pentru pricopseală, și aduc acasă obiceiurile din afară, mode de îmbrăcăminte, îmblătură strâmbă, vorbitură multă și fără socoteală, apoi totuș unii îi țin de oameni lumi-

nați și slăbiciunile le socotesc a fi mai prețuite, decât modestia sau smerenia cea țărăneasă”.

El, profesorul de filosofie și matematici, candidatul de episcop, doctorul laureat în teologie, începù deci, fără falsă rușine, cu umilele baze ale învățaturii. Luă asupra și sarcina dascălului de biserică, și alcătui cea dintâi din cărțile de școală, care reproduce numai cel dintâi învățământ ce dădea el școlărilor săi din „înalta școală”: *Abecedariul* românesc sistematic, în genul *Bucoavelor* de peste munți, pe care-l întrecea însă sub multe raporturi. „Povățuitorul tinerimei către adevărata și dreapta cetire” erà terminat la 1820 și el precedă cărticica de o prefață în care își exprmă ideile conducătoare pe care le cunoaștem.

N'ajunge, spune el, în contrazicere cu practica tradițională, a se cunoaște literele pentru a da pe copii la *Ceaslov*, la lectura cărților bisericesti, cu care se termină, la 1820 ca și la 1700, instrucția primară. „Ci de lipsă este mai întâi a învăța regulile, a ceti și a pricepe ceia ce tește, după cum urmează și alte neamuri luminate”. El dădea în prima sa carte de școală regulile ortografice, exerciții, rugăciuni, fabule, luate în parte după Tichindeal, învățături culese din deosebitele ramuri de cunoștințe.

Recomandând colaborarea tuturor, pentru a întemeia în principat o cultură românească, „cu școale mari, cu biblioteci și cu bărbați învățați”, Lazăr anunță intenția ce are de a „pune toate cărțile școlărești în bună regulă în limba patriei”, luându-și pentru aceasta și îndatorirea, probabil față de Eforie, precum Șincai și-o luase

cândvã fațã de guvernul ardelean și Țichindeal fațã de clerul românesc din Banat. *Abecedarul* erã vorba sã se tipãreascã deocamdatã, și el se și trimise, dupã cât se pare, la Buda lui Caraclechi, dar el nu putu sã aparã decãt dupã moartea autorului, la 1826, cu cheltuiala boierului Grigore Bãleanu, mare vornic.

Ce știam despre acest învățãmânt, despre spiritul de care erã stãpãnit, se rãzimã cu deosebire pe mãrturia credinciosului elev al lui Lazãr, Eliade.

Iatã însã doi contemporani, cari ne vorbesc din cãrți uitate și manuscripte necunoscute despre umila și marea școalã naționalã. Cuvintele lor sunt cu atãt mai vrednice de a fi reproduse, cu cât unul e un om al bisericii, iar celãlalt e un boier cu idei conservatoare.

Cel d'întãi e Macarie cãntãreșul. În *Irmolghiul* lui el aratã inutilitatea școalelor grecești, atãt de costisitoare, din care n'au ieșit nici „ingineri“, nici „filosofi“. Altfel a fost școala cea nouã, româneascã, ale cãrei începuturi, în mijlocul încrederii și prigonirii, se descriu în aceste cuvinte: „Când s'au început întãi a se paradosi în București științele filosofiei în limba noastrã, pre dascãli și prin divanuri i-au purtat înrãutãțișii, pentruca sã-i împiedice, și în toate zilele cu cetele se vedeã adunãndu-se și întrarmași cu limbi pline de otravã, în toate pãrțile alergã, pentruca sã facã pricinì și turburãri, umblãnd în tot chipul ca și pre dascãli cu multe supãrãri sã-i împiedice și pre ucenici sã-i slãbeascã din osãrdie. Și vãzãnd cã cu acestea nu pot întunecã lumina, nu sã rușinã prea înrãutãțișii de a lipi pre pãreși noaptea

stihuri cu lătrări turbate, în care-și arată pizma și toată urâciunea ce hrăneă.. asupra neamului“ și celor ce patronau opera națională.

Celalt e un boier, poate Diau Golescu, care, sub titlul de „Cuvântare asupra limbii românești“ își expune părerea asupra schimbărilor culturale ce se petrec în poporul român. A auzit că în Ardeal se pregătesc o gramatică și un dicționar al limbei „românești“, dar nu le-a văzut. Recunoaște silințele ce se cheltuiesc peste munți pentru a se aduce neamul „la starea celor de demult strămoși ai noștri“, dar vede în literele romane litere „cu totul străine“ și neaplicabile. Dorește a se îmbogăți literatura poporului său, recunoaște că e de nevoie să fie neologisme, „cuvinte și numiri epistonmicești“, dar refuză hotărât să primească inovațiile latine ale scriitorilor ardeleni, cari *schimonosesc* limba și o fac a-și pierde și „această puțină dulceață ce i-au mai rămas“. Se plânge de „încuibarea jigăniilor din Elada“ și ridiculizează teatrul străin, din care cei mai mulți, oricât s'ar p:eface, ies fără a înțelege nimic, însă condamnă limba din publicațiile „romano-ardeleano-ungurești“, chiar din cele populare. Dar școala cea nouă găsește întreaga-i încuviințare: „Cu toate acestea câițvâ din copiii români din Valachia, prin ajutorul și înțelepciunea dascălilor români din Ardeal, ce s'au așezat la această școală, au început a se deșteptâ și a să desfășurâ mințea lor din intunericul cel strămoșesc“.

La 1821 însă, Lazăr, care se ținuse de cuvânt, terminase și celelalte manuale. Intr'o colecție pri-

vată se găsește Gramatica și din acest an, pe care un cunoscător o judecă — deși-i lipsește orice element reformator — drept „cea mai bună privire schematică asupra flexiunii și sintaxei românești“*) La 26 Februar 1821 el termină „Aritimetică matematică, alcătuită acum întâiu pe limba românească, prin Gheorghie Lazăr, întru folosul școlărilor săi din școala din Sf. Sava“. Exact aceeași dată o poartă și „Trigonometria cea dreaptă, alcătuită acum întâiu în limba românească prin Gheorghie Lazăr, întru folosul școlărilor săi din școala din Sf. Sava“. Ambele fuseseră scrise la București. Ele n'au fost tipărite niciodată.

Afară de aceste manuale, el mai avea de gând a tipări — și credem că le și compusese — și altele, ca : filosofia, lucrată după Kant, geografia și istoria universală. „Piedica cea mai mare“ scrie el, în *Apelul* său din 1822, „a neiușitei pășire a științelor au fost și este netipărirea cărților școlăstice, pentru că numai cu scrisul, pășește predarea nu numai cu zăbavă, ci și cu greșele nepărate ; și pricina netipării, nu condeiul, ci volbură lui Saturn au stătut la mijloc. Deaceia voi face preacinstul public de știre, că voi a da la lumină în limba patriei, adică : filosofia, matematica și geografia, apoi după aceasta va urma și istoria universală. Acestea sânt cari voim, de va vreă și Dumnezeu și de vom fi ajutorați de către iubitorii de muse, compatrioți, să le supunem timpul“.

Dar veniră tulburările din 1821, „iuțile vremi jigodioase“: școala se închise, școlarii se împrăștiară, iar profesorul fugi. Se întoarse în 1822, reîncepe lecțiile sale, răspândi chemarea sa către „patrioți“ pentru tipărirea cursului său de învățături și salută la 30 Iulie 1822 pe Vodă Ghica printr'un discurs erudit și alegoric, în stil biblic, în care eră vorba de „prea-vestitul al veacurilor viteaz, marele Napoleon Bună-partea“, de Americani, de „electrism“ de „coardele rărunchilor“, de o biată cloșcă ce a scos bobociei de rață sălbatică, de „nerușinații, obrasnicii și nemulțămitorii“ ce plecase din sărăcia românească, pentru a face loc lui Grigore Vodă, „adevăratul succesori al viii tătânesău“. Data aceasta, bucuria patriotică a lui Lazăr nu găsisse accentele naturale și călduroase în care al'ă dată își exprimase patriotica durere.

Discursul fu pronunțat de unul din elevii săi. Poate însă depe atunci eră bolnav, și el zăcù un timp „într'o căscioară la târgul de afară“, unde fu mai târziu tipografia lui Eliade.

Aici veniră de-l luară frații pe cari-i chemase. Fu dus la Avrig, unde lipsit de o căutare plină de iubire, considerat de rude ca o piedică și o năpaste — nici bani nu se pricepuse să adune acest rătăcit în lume! — el se stinse, nu știm bine nici la ce dată. „Când treci dela Brașov la Sibiu, în satul Avrig“ scrie Eliad „în mâna dreaptă, dealătura drumului, este o bisericuță: acolo e mormântul lui Gheorghe Lazăr“.

Dar sufletul său trecuse în aceia care-i sorbise caldul cuvânt de credință, și acest suflet, care e al întregii școale ardelenе, spiritul renovator, e acel ce ne-a creiat ceiace sântem și dă viață până astăzi cugetării conștiente românești.

(Din istoria lit. rom. sec. XVII).

N. Iorga.

ANTON PANN.

Figura lui Anton Pann, oacheșe și expresivă, cu sprâncene arcate, cu mustățile tunse și inegrite de tabac, cu buze groase, cu favorite și bărbia răsfrântă, purtând ișlic și anterior, în tinerețe, mai târziu gheroc lung zis *laibăr*, pe cap o jumătate de cilindru, iar în casă tichie de plisă neagră, — această figură a dispărut de mult din memoria generației noastre.

Abia și-l amintesc bătrânii, unii ca psalt și calendarist; alții ca tipograf, dascăl de „muzikiă“ și versificator neobosit; mulți ca satiric și folclorist inimitabil. Generațiunea de azi care nu-i mai citește operele, nu-l consideră ca poet inspirat, ci ca meșteșugar de versuri și improvizator de melodii, așa cum le permiteau gustul, viața și starea limbii și a culturii din prima jumătate a secolului al XIX-lea.

Nu însă prin fulgerile imaginațiunii se recomandă Anton Pann și nimeni nu i-a revendicat o absolută originalitate... Multe din lucrările lui sunt traduceri, imitări sau reproduceri textuale după alți scriitori în parte români, dar mai ales străini. *Erotocrit* nu e decât o tălmăcire din grecește, după Dionisaki Fotino, precum spune însuși în prefața-i către cititori...

În cărticica *Cântărilor de stea* trecu mai mulți din psalmii versificați de mitropolitul Dosoteiu, puindu-i pe muzica ce i se păruse mai potrivită.

Familiar cu limba turcească, luă *Glumele* lui *Nasr-Eddin Hoge*a și le publică în versuri, sub titlul de *Năzdrăvăniile lui Nastratin Hoge*a.

Cunoscând limba sârbă și bulgară, cum și cântecele populare ale acestor națiuni vecine, el se știu folosi de dănosele în poeziile sale, care s'au cântat atâta timp și se mai cântă și astăzi. Prinurmăre tot ce a ieșit din pana lui Anton nu se datorește numai și numai propriei sale imaginări. Dar, în acelaș timp, trebuie să recunoaștem că, mai presus de toate, fu înzestrat cu un puternic și deosebit talent de a se inspira din geniul poporului cu care trăise și pe care-l studiasse cu atâta iubire. Pretuțindeni, în scrierile lui, chiar și în cele dela alții copiate, a știut să introducă frumusețile unei proprii creațiuni, și-acele foc, și-acele glume pe care — cu toată lungă-ne amorțire sub Fanarioți — le întâlnea vii nevătămate la țaranul român, în coliba din Basarabia ca și pe vetrele din Ilfov, în munții Olteniei ca și'n țara Ardealului. Deacea cărțile lui produseră o adâncă mișcare în spirite; deacea publicul le cumpără pe întrecute și le citia cu atâta nesațiu, cerându-le mereu ca odinioară Romani, comediile lui Plaut.

Cu astfel de înclinări și sub influența acestor simțiminte, culese proverbele din *Povestea Vorbei*.

de prin lumina adunată
și la lume iarăși date.

Dacă a pus și aci ceva dintr'al său, acel ceva n'a fost, de bună samă, decât priceperea d'a le așeză astfel, încât unul să decurgă dintr'altul sau să se întemeieze pe câte o istorioară, ce mai totdeauna le însoțește. Merit mare pentru un cântăreț de strană, într'o epocă când gloria lui Milton și dulceața limbii lui Dante, turburau somnul lui Ion Eliade, dar când nimeni nu se lăsă ademenit de versul fermecător al muzei populare. Merit mare pentru un biet „dascăl de muzică” care, oțelit de aprigul despotism, sub care se născuse, încercă să vădească meritul țaranului și ale lui moșteniri frumoase, căci până atunci nimeni, absolut nimeni nu se gândise, că Românul are o poezie și o proză, nescrise, dar bine păstrate într'a lui memorie; nimeni nu se desfătase de răpitoarele-i basme și de zglobiile-i ghicitori spuse în „șezătorile dela țară”, unde caierul de lână părea că se toarce singur, unde bătrânii țineau școală de bune învățături și povesteau faptele trecutului, tradițiunile neamului.

Anton Pann fu cel dintâi, care ne dăde o colecțiune de proverbe, cărți de imnuri religioase, basme și povești versificate, ghicitori, poezii populare și descrieri de moravuri. O muncă atât de frumoasă și de neobosită merită din parte-ne tot respectul și toată lauda; căci până și acele *Năzdrăvăniile ale lui Nastratin Hogeia*, împreună cu *Alexandria* cu *Arghir Crăișorul* și cu cărțile bisericesti nu pe puțini au pus pe lucru,

ca să învețe carte, numai din dorința de a ști să le citească.

Anton Pann știu să se identifice cu caracterul național și să facă pentru instrucțiune mai mult, poate, decât au făcut, în zecimi de ani, sute de școale după dânsul.

(Din „Viața și activitatea lui Anton Pann“ 1893).

G. Dem. Teodorescu.

SOCIETATEA MOLDOVENEASCĂ PE TIMPUL TINERETII LUI COSTACHE NEGRUZZI.

1828 — 40

... Iată un tablou fidel al timpului în care C. Negruzzi a viețuit, a luptat, a produs. El va părea fabulos în ochii oamenilor tineri din generația actuală... Acel tablou arată societatea semiorientală în care C. Negruzzi s'a găsit rătăcit, chiar la primii pași ai juneței sale, el care aveà o inimă fierbinte și un spirit luminat de razele soarelui occidental.

* * *

În capul guvernului un Domn ieșit din monstruoasa împreunare a suveranității turcești cu protectoratul rusesc, un soi de pașă purtând chiveră muscălească, puternic, despotic, dispunând de profunda supunere a locuitorilor țării, înconjurat de o temere respectuoasă, și însuși tremurând dinaintea unui firman din Constantinopoli, tremurând mai mult dinaintea unei simple note din Petersburg, tremurând încă și mai mult dinaintea împărătescului consul al Majestății Sale Neculai Pavlovici. Acel Domn, deși înfășat *pro forma* în

pelnicele „Regulamentului organic”, deși față cu o putere legiuitoare numită: *obșteasca obicinuită adunare*, semănă cu un arbor mecanic dela care atârnavă toate ramurile administrative, financiare, judecătorești și chiar bisericești, ramuri destinate a hrăni trunchiul prin suc ce absorbau din vinele țării. El făcea și desfacea Mitropoliții și Episcopii după *cuviința sa*; El numia funcționarii statului pe termen de *trei ani*, în care aceștia aveau tacit învoirea de a se îmbogăți prin orice mijloace; El a dat ultimul *veto* în materie de procesuri; El era censorul arbitrar a orice producere intelectuale, a orice aspirări liberale; El prin urmare suspenda pentru cel mai mic protest foile ce se încercau a răspândi gustul literaturii, (presa politică fiind mărginită numai în darea de seamă a balurilor dela curte și a ceremoniilor din ziua Sf. Neculai). El, în fine, stăviă zborul gândirii după placul său, și ades înfundă chiar pe gânditori la o mănăstire, fără nicio formă de proces altul, decât prin o simplă poruncă verbală dată Agăi de oraș.

La picioarele tronului se înșiră treptat o boierime împărțită în diferite clase.

Clasa I, poreclită grecește *protipenda*, fiindcă era compusă din cinci ranguri înalte: Logofeți mari, Vornici, Hatmani, Postelnici și Agi, cari singuri aveau dreptul de a purta barbe. Ea forma o bogată oligarchie de câteva familii greco-române, ce-și atribuiseră dela sine calificarea de aristocrație, calificare nebazată nici pe fapte glorioase, nici pe moștenirea titlurilor dela celelalte corpuri aristocrate din Europa occidentală. Totuș

în acea clasă și numai în sânul ei Domnul alegea consilierii săi și funcționarii mari ai Statului. Astfel Miniștrii, Președinții Divanului Domnesc, Generalii miliției etc., nu puteau fi alți boieri decât numai acei din *Protipenda*, și chiar tinerile odrasle din tulpina *evghenistă* pășeau triumfal peste toate treptele ierarhiei, pentruca deadreptul să intre în posturile de Ispravnici și de Vornici, de Aprozi.

Clasa II, formată de ranguri secundare, precum: Spătari, Comiși, Paharnici etc., eră mult mai numeroasă, însă totodată și mărginită în aspirările ambiției sale. Din corpul ei înadevăr ieșeau *diacii de Visterie*¹⁾ cei mai iscusiți, cei mai cu *buncondei*, însă rareori, chiar după mulți ani de serviciu, un favorit al soartei parveneà a se furișă în mândra protipenda, și aco'lo sârmanul eră supus la chinurile lui Tantal. Deși acum eră boier cu barbă, deși tolerat în *ecpaeaoa*²⁾ privilegiată, el făcea zâmbre privind cu jale la jilțurile ministeriale, căci nu-i eră permis să aspire decât la modestul scaun de *șef de masă* sau cel mult la scaunul de *Director de Minister*!

Clasa III, miluită cu *cinuri* (ranguri) de *Slugeri*, *Șatrari*, *Medelniceri*, *Ftori-Vist*, *Ftori-Post* etc.; eră mașină de *Cinovnici*, funcționari subalterni cari, umpleau cancelariile și mânjeau conturi groase de hârtie vânăță cu *docladuri*, *otnasanii*, *anaforale*, etc. *slove* încălecate unele deasupra altora, căci pe atuncea literele latine erau tot așa de cunoscute în neamul latin al Românilor ca și hieroglifile egiptene sau ca semnele alfabetului chinez. Clasa III, visă la splendorile clasei II, neputând închipuirea

1) Funcționarul Ministerului de Finanțe.

2) Cuvânt turcesc ce însemnează: patria.

ei să se ridice până la înălțimea olimpică a clasei I, și isbutea din când în când a se agăța de poalele antereilor boierești.

După boierime, veneau breslele negustorilor și ale meseriașilor, lipsite de orice drept municipal, însă foarte exploatare de funcționarii Agiei și Eforiei. Singura prerogativă ce le mai rămăsese consista întru a prezenta Domnului la anul nou o pâine mare și sare. Aceste bresle au dispărut sub vălul năvălitor al jidovilor alungați din Rusia și din Austria.

Infine, se pierde în umbră, în părăsire, în ignoranță — poporul!.... poporul șerbit boierescului, poporul pe capul cărui toți erau stăpâni, toți: vătăfi, arendași, proprietari, slujitori, cenușeri, țârcovnici, revizori, sameși, ispravnici, judecători, miniștri, Domn, Sultan și împărat!... poporul supus la *beilicuri*, supus la biruri, supus la dare de flăcăi la oaste, supus la bătaie cu biciul, supus la supliciul fumului prin temnițe, expus la toate capriciile crude ale soartei, la toate mizeriile morale și fizice, plecat la toți, fie indigeni sau străini, sărăcit, înjosit, cuprins de groază din copilărie până la moarte, și neapărat de lege, nici măcar în contra crimelor!

Iar după acel popor Român, în fundul tabloului rătăciă un neam de origină străină, căzut în robie, gol, nomad, batjocorit, disprețuit: *Țiganii numărați pe suflete*, proprietate monstruoasă a Statului, a boierilor și chiar a Sfintelor Biserici, în-genunchiați sub biciul plumbuit al Nazirului, vânduți la mezat ca pe vite, despărțiți cu violență de părinții și copii lor, schingiuit crunt de unii proprietari ce se intitulau creștini cu frica lui

Dumnezeu, puși în obezi, în zgarde de fier, cu coarne, purtând zurgălăi !... Țiganiile asupra cărora puternicii zilei exercitau dreptul arbitrar de viață și moarte ; Țiganiile cari reprezentau spectacolul înfiorător al sclaviei negre, precum țăraniile Români reprezentau șerbirea albă !

Și între clasele privilegiate și între acele desmoștenite un cler ignorant, superstițios, îngrășat cu mana averilor monăstirești, aplecat mai mult la plăcerile lumești decât la smerenia apostolicească ; un cler care înloc de a căta să apropie turmele între ele prin cuvinte de frăție, înloc de a exercita un sacerdoțiu sacru și mângâietor, conform moralei lui Christos, prefăcuse sfântul potir în cupă de plăcere și talgerul de naforă în disc de parale.

Așadar, în vârful scării sociale un Domn cu topuzul în mână și cu legea sub picioare ; pe treptele acelei scări o boierime ghiftuită de privilegii, bucurându-se de toate drepturile până și de ilegalități și scutită de orice îndatorire către țară ; alătura cu acea boierime un cler ¹⁾ ai cărui șefi, veniți dela Fanar și din vizuinile muntelui Athos, se desfătau într'o viață de lux, trândavă și scandaloasă ; iar jos, în pulbere, o gloată cu cerbicea plecată sub toate sarcinile ! Sus, puterea egoistă, jos șerbirea și mizeria fără protecție, și totul mișcându-se într'o atmosferă neguroasă de ignoranță, de superstiții, de pretenții, de lăcomie și de frică...

* * *

1) Vom detașa din acest trist tablou imaginea îngerească a Mitropolitului Veniamin, care a fost expresia cea mai pioasă și cea mai fidelă a moralei creștinești.

După această repede ochire asupra întregului tablou, să examinăm acum, unele părți în detaliu și să studiem țara în privirea morală, socială și intelectuală.

Moralitatea pëla 1828 — 40 consista mai mult în observarea unor practici religioase, în îndeplinirea unor datorii de creștini, precum se înțelegeau atunci acele datorii, adică: în mergerea regulată la biserică duminicile și zilele de sărbători, în dare de leturghii, în facere de paraclisuri prin case, în ofrande de pască și ouă roșii în Sâmbăta Paștilor, în trimeterea de bucate și băutură osândiților din închisori, la ajunul sărbătorii numită Moșii și mai cu seamă în împărțșenii anuale. Inșă adevăratele principii ale moralei lui Hristos erau destul de negrijite.

Mituirea, departe de a fi considerată ca un delict, sau ca un *păcat*, cum se zicea atunci, intrase adânc în obiceiuri, grație conruperii de moravuri, lățite în țară prin fatala domnire a Fanarioților și producea pelângă lefi, venituri sigure și permise funcționarilor.

Ea formă rodurile cele mai mănoase din ramurile administrative și ale justiției, astfel că un *slujbaș* al Statului care în trei ani nu-și făcea avere, cădea sub disprețul Guvernului. Inșuși clerul se îndulcea de păcatul mituirii prin fabricarea plătită de preoți și protopopi, și mai cu seamă prin înlesnirea despărțșenilor pronunțate de *Dicasterie*.

Schinguirea țăranilor și țiganilor făcea parte din obiceiurile zilnice, și era o prerogativă a proprietarilor atât de absolută, încât dacă s'ar trezi

din morminte toate nenorocitele victime, care au pierit în schingiuri aplicate lor fățiș, ne-am înspăimânta de acel nour de umbre sinistre, ce au rămas nerăzbunate !

Și însă . oamenii care comiteau acele delictе și crime nu erau răi la suflet, nu erau cruzi în natura lor, ci din contră erau blânzi, generoși, iubitori de săraci, dar aveau dreptul de cruzime și îl exercitau fără a avea conștiința de fapta lor criminală, fără grije de răspundere, fără teamă de pedeapsă.

Astfel eră timpul, astfel eră starea morală a societății. Inimi bune, fapte crude !... și cum putea fi altfel, când pe stradele orașului se petrecea adeseori un spectacol, ce eră de natură a le împietri inima. Un nenorocit, gol până la șale, legat cu o frânghie lungă și mânat din urmă de Gavril, călăul, precedat de un *darabancic*, înconjurat de slujitori cu săbiile scoase, tremurând, șovăind, oprit la toate răspântiile stradelor, lungit la pământ, bătut de Gavril cu un harapnic, apoi iar sculat pe picioare cu sila, și iar pornit pe strade, pentruca să fie iar bătut mai departe !

Laissez passer la justice du Roi !

Lăsați să treacă dreptatea Domnului !

Deschiderea cu plată a frontierelor țării la năvălirea jidovilor alungați din Rusia și din Austria devenise un izvor de bogăție nu numai pentru funcționarii subalterni de pe la hotare, dar și pentru alte personaje de pe treptele cele mai înalte ale societății : toleranța acordată lor de a specula mizeria poporului prin desvoltarea fatală a patimei

beției, eră un al doilea izvor de înavuțire pentru autoritățile ținutuale, și *periodica exploatare* făcută asupra *lipitorilor străine* prin amenințări de isgonire, un al treilea izvor care producea sume colosale oferite pe tablale de aur...

Desproprietărea răzeșilor ajunsese o manie încurajată și ajutată chiar de brațele puternice ale administrației și justiției. Mulțime de procesuri se iscau din senin în contra acelor nenorociți moșneni, se aduceau la împlinire prin măsuri arbitrare, caliceau mii de familii, pentruca să îngrașe un vecin căftănit, și produceau uneori scene foarte dramatice.

Un proprietar mare și atotputernic aveă alăturea cu moșia lui niște răzeși înrețiți, care țineau la pământurile lor, dreaptă avere întemeiată pe hrisoave Domnești. Orice propunere din parte-i pentru schimb sau vânzare rămăsese fără rezultat. Ce se întâmplă? Intr'o zi, ispravnicul ținutului, însoțit de o ceată de slujitori, aduse un plug și urmând poruncilor ce primise dela lași, ordonă a trage brazdă prin mijlocul pământului răzășesc. Boii pornesc, fierul plugului începe a lăsa o brazdă neagră în urmă-i, când dintr'un reuiu apropiat se ivește o româncă 'naltă ce purtă un copilaș la sân. Ea vine sumeață în fața ispravnicului, depune copilul dinaintea boilor și zice: „De vreme ce ați venit hoștește, ca să ne luați moșia strămoșească, na! trage brazda peste copilul meu, pentruca să nu rămâie pe lume pieritor de foame la ușile străinilor!“

Toți stătură încremeniți, afară de ispravnic,

care răcnî înfuriat la slujitori să deie copilul în lături :

— Nu vă atingeți de el, că-i amar de capul vostru! strigă Româncă, și înadevăr deodată se văd ieșind din ređiu vreo două sute de țărani înarmați cu topoare și coase. Ei veneau repede și amenințători către *părintele* ispravnic, dar acesta, negăsind de cuviință a-i aștepta, își luă ceata și se făcù nevăzut: La oarba! la oarba! strigau Românii din urmă, răsând de spaima lui, și astfel ei rămaseră stăpâni pe moșia lor... până la anul viitor.

Depe atunci s'a răspândit în țară cântecul Rezeșilor, ca un semn caracteristic al timpului :

Frunză verde de scumpie,
Ard'o focul rezeșie!
Eu chiteam că-i boierie
Și-i numai o sărăcie! etc.

Legăturile de familie erau în genere strânse și bazate pe simțurile de dragoste între soți și de respect din partea copiilor către părinți, (respect manifestat zilnic prin sărutatul mâinei și prin multe mici uzanțe în obiceiuri casnice, dispărute astăzi din societate).

Căsătoria, considerată ca una din tainele cele mai sacre a legii creștinești, se consolida sub scutul credinței, și prinurmăre multe menajuri erau adevărate modele de bună înțelegere, de bună purtare și de bun trai. Din nenorocire lesnirea *fructuoasă* cu care sfânta Dicasterie din Mitropolie deslegă ce erà legat de sfânta Biserică, a fost principala cauză a multor despăr-

tenii din acea epocă. Alte două cauze nu mai puțin importante au contribuit a ajuta pe Dica-sterie la traficul său :

- 1) Căsătoriile silite, după placul părinților, fără nicio considerare pentru dorința copiilor,
- 2) disproporția de educație ce există între generația femeiască și cea bărbătească.

Înadevăr, începutul civilizației îl datorim sexului frumos (termen foarte potrivit pentru damele societății dela 1828, care au fost înzestrate cu o frumusețe proverbială). Ele mai întâi au primit o educație îngrijită în pensiunile din Iași și chiar în institute din străinătate, învățând limbile franceza și germana, studiind muzica, deprinzând manierele europene, adoptând costumele și ideile nouă și simțindu-se în fine create pentru a fi regine, pentru a exercita o influență salutară în societate, pentru a păși triumfal pe calea unei existențe demne de calitățile lor fizice și morale. Din contră tinerii meniți a deveni consortii lor, erau crescuți la școalele grecești a lui Govdala, Cuculi, Kiriac, școale în care varga și chiar falanga serveau de mijloc de emulație pentru învățarea verbului *tipto*, *tiptis*. Simțul de demnitate personală rămânea astfel ucis sub falangă, dar elevul devenea Elin desăvârșit.

Afară de câteva excepții, acei tineri rămâneau în păturile neștiinței, precum rămâneau în antereele orientale și nu erau în stare de a răspunde nici la aspirările sufletești ale gingașelor soțioare, ce se vedeau aruncate în brațele lor prin o absolută autoritate părintească. Din această nepotrivire de idei și de simțiri, nășteau o mie și una

de scene displăcute pe care sfânta Dicasterie le exploată în beneficiul ei. Despărțeniile, ajunseră astfel la un grad de necesitare socială, se înmulțeau și au mers tot înmulțindu-se, mai cu seamă după întoarcerea în țară a tinerilor crescuți în străinătate. Sub o aparență de imoralitate societatea își luă nivelul său moral, căci inteligențele desvoltate printr'o educație egală, și iniemele de o potrivă simțitoare se apropiiau, și pe ruinele căsătoriilor silite formau nouă, libere și trainice legături.

* * *

În privirea socială spectacolul nu eră mai puțin curios.

Averile fiind încă neatinse de cangrena cameitei jidovești, deși foarte expuse la pericolul de cărți, al stosului introdus în țară de ofițerii muscali, permiteau boierilor un confort de un lux cu totul oriental. Iași nu devenise încă prada Evreilor și afară de Beilic, care formă un soi de ghetto, toate celelalte mari artere ale orașului erau locuite de boieri, de negustori și de meseriași români. Pe strada mare, în dugheniile Mitropoliei doi evrei vindeau maifă de Lipsca și în toate casele cu două rânduri, în care astăzi se plodesc fiii lui Israel, trăiau familii odinioară avute și puternice, astăzi ruinate și chiar dispărute.

Confortul consistă în belșugarea *Cămării* și a *Gefghirului* cu feluri de mezelcuri, dulcețuri, vutce, etc. toate fabricate în casă sub privigherea cucoanelor gospodine, căci peatunci *gospodăria*,

deși cuvânt slavon, exprimă însă o calitate ce facea gloria Românilor Luxul se manifestă prin mulțimea servitorilor, mai toți țigani, prin scumpețea blanelor, a șalurilor turcești și a hainelor de mătase, prin frumusețea cailor ieșiți din hergheliile țării, prin eleganța echipajelor cu patru cai, și prin arnăuții îmbrăcați în dulămi aurite, care din ostași domnești ajunseseră a fi potirași, slugi de paradă agățate din o zi a aleștilor.

Atelajul cu patru cai, *falturi*, părea însă a fi o prerogativă a clasei I-a, căci o cucoană din starea II-a, permițându-și într-o zi a ieși la plimbare cu fateluri, a produs un mare scandal și a pățit o mare rușine. I s'au tăiat hamurile dela caretă în mijlocul stradei.

După acest incident comic se poate lesne întrevedea mulțimea nuanțelor distinctive ce existau între diferitele clase ale societății, nuanțe în gesturi și în tonări protectoare din partea celor mari către cei mai mici, nuanțe în alegerea locurilor și a persoanelor la baluri, acei din starea I dansând împreună în fundul salonului, iar ceilalți lângă ușă în sunetul asurzitor al lăutarilor sau a muzicii militare, nuanțe în proprietatea lojelor la tea ru, boierii mari ocupând exclusiv rândul numit *Belétage*, nuanțe comice, însă caracteristice chiar în purtarea, în convorbirea și în corespondența unora către alții.

Așa de pildă, un boierenaș de starea III sărută poala antereului unui Logofăt mare, boierul de starea II îi sărută mâna, acel intermediar între ambele clase îi sărută pieptul, iar cei deopotrivă în ranguri se sărutau pe barbe. Cel mic sta în

picioare cu giubeaua strânsă la piept și într'o postură umilită dinaintea Logofătului; altul ceva mai căftănit se puneă cu sfială pe un colț de scaun, după mai multe îndemnări quasiporunci-toare; altul aveă dreptul de a ședeă pe jilt, și altul pe divan. Cel mic adresându-se către puternicul zilei, îi ziceă: *milostive stăpâne, mări-ria ta, luminarea ta*; altul întrebuiță grecești; *evghenestate, eclambrolate, file* etc., la care magnatul răspundeă *arhonda frățică* sau *moncher*, după persoane. Cel mic scriă celui cobo-rât cu hârzobul din cer: *sărutându-ți tălpile sunt al măriei tale prea plecat și supus rob*, și i se răspundeă cu un: *al d-tale gata*, iar fomula: *al d-tale ca un frate* se uzită numai între egali. Chiar damele aveau un vocabular ad-hoc, cele mai mici în ranguri dând celor mai mari titlul de *cucoană* și primind în loc un sim- plu: *Kera mu*.

Pelângă aceste nuanțe, care împetrișau tabloul relațiilor sociale, mai erau și altele numai puțin comice și ridicole, precum forma și proporțiile calpacelor boierești, numite șlice sau ișlice, pre-cum prerogativa de a se închină pela icoane și a luă anaforă la biserică înaintea tuturor (trufie grotescă chiar în locașul lui Dumnezeu, unde toți oamenii sânt deopotrivă), precum dreptul de a fi ras pe cap și la ceafă de bărbier-bașă, bār-bierul domnesc, precum obiceiul oriental de a fi ridicat de subțiori pentru a sui scările, precum favoarea adeseori scump plătită de a luă dulce-țuri, de a beă cafeă turcească și de a fumă ciubuc la curte! etc.

Mărimea șlicelor care deabiã se țineau în echilibru pe creștetul boierilor, arată înălțimea rangurilor; așa unii purtau calpăce mici și rotunde de pielică de miel, alți jumătăți de șlicuri cu fund verde de postav¹⁾; iar *Protipendiștit* se coronau cu oboroace atât de colosale încât nu se găseã în Iași rădvan destul de încăpător, ca să conție doi Logofeți mari în costumul lor de paradă.

Când o pereche de Postelnici se urcau în aceiaș caleașcă, șlicele lor erau expuse a se turti sub desele caramboluri, ce făceau între ele pe stradele podite cu lemn²⁾, și pentru a le feri de o deformare inevitabilă, bieții boieri se îndemneau a rămâneã numai în fesuri, așezând baloanele lor pe banca dinainte a trăsurii. Nimic nu puteã fi mai comic, decât acea *sintrofie* de capete fără șlic și de șlice fără capete.

Depe timpul acela a rămas câteva fragmente de cântec popular:

Ciocoșul, boier mic
Poartă șlic cât un mertic.
Evghenistul oboroacă
Unde șoarecii se joacă, etc.

Pecât dar damele societății prezentau aspectul unui buchet grațios, elegant, seducător, pe atât consortii lor formau un grup asupra căruia Orientul, și mai bine zicând, Fanariotismul suflase o ceață bizară. Precât *ele*, cu spiritul desvoltat

1) Vestitul Barbu Lăutarul a purtat toată viața asemenea șlic.
2) Din această cauză stradele se numiau *poduri*.

cu inima plină de aspirări frumoase, străluceau de luciul civilizației, peată ei rămăseseră acoperiți de vechea rugină. Crescuți în idei de mândrie boierească, victime aceluia sistem fanariot de corupere, care avea drept țel și efect degenerarea Românilor, nimicirea demnității personale, și stingerea simțului de patriotism în sânul lor, ei nu puteau înțelege progresul omenirii, decât cu o pășire pe calea averii și onorurilor. Trist rezultat al influenței unui șir de guverne bastarde, care de un secol se abătuseră ca niște corbi hrăpitori, ca niște omizi otrăvitoare asupra țărilor noastre, Orientul ne trimetea ciuma, Fanarul ne trimetea cangrena morală, mai fatală decât toate epidemiile ucigătoare și din acea cangrenă se născu *ciocoismul*, se născu *umilirea servilă*, *lingușirea trădătoare*, se născu *ambiția egoistă* și toate celelalte stafii funeste, cari și până astăzi există printre Români, deși însă acum tupilate și ascunse.

Ciocoismul îndemnă a fi mare cu cei mici și mic cu cei mari; el avea obraz de săftian, după vorba românului, primea zâmbind insulte cât de grave și chiar palme, fără a simți nevoia de vreo satisfacție. Acele palme se spălau cu apa din ibric, căci duelul introdus în societate de tinerii crescuți în Germania și Franța, inspiră o groază salutară, ce nu-i da drept de împământenire.

Ciocoismul bine exercitat își da însuși diplomă de *ischiuzarlâc* (dibăcie), servind de treaptă spre agățare, și atât de puternic el rodea sămânța bună din inimă, cât devenise din înjosire o înălțare, din rușine o fală. Mulți erau, cari de-

clarau în gura mare că sunt: cioci de casa cutărui boier mare... și mulți îi pismuiau.

Politica Ciocoismului consistă în fervera adorare a numelui Impăratului Rusc, în vizite dese la consulat, în ambiția de a jucă vistul sau preferanțul cu domnul Consul, spre a câștigă nu banii, ci protecția lui. Iar mica opoziție compusă din câțivă competiitori la tron, adresă în taină memorii la Petersburg sau jalbe la Poartă, cerând intervenții străine; zic în taină, căci dacă manoperile sale parveneau la urechea domnească, întreaga opoziție eră trimeasă la monăstire spre pocăință.

Servilitatea, ciocoismul, sub mască de fineț diplomatică, făcuse din camera deputaților, anticamera Domnului, compusă din reprezentanți devotați orbește guvernului. Aleși prin varga magică a conruperii electorale, ieșiți din urne prin un nămol de decreturi de boierii, și de *rânduiri în slujbe*, clociți sub atmosferă de intrigi, de promiteri, de amenințări și de hatăruri, ei deveneau umiliții sateliți ai tronului, și bun sau rău, folositor sau păgubitor țării, votau cu entusiasm tot ce li se prezentă de sus. Apoi, cuprinși de recunoștință, adresau acte de mulțumire părintelui Patriei pentru *patrioticeasca sa oblăduire*, hărăzindu-i drept recompensă pelânga lista civilă și economiile bugetului anual, ofrandă depusă pe altarul patriei!

Serbarea cea mai solemnă pentru ciocoism eră ziua de Sf. Neculai, ilustrată cu ceremonii la curte, vizite oficiale la consulat, Te-Deum la Mitropolie, sunări de muzică militară, descărcări de tun (există

numai unul), bal mare la palat și luminație în oraș. Pe strade se înălțau transparente cu portretul caricatură al Impăratului, iar împrejurul lui ardeau cu palalae balerce de păcură și sunau din cobze bande de lăutari.

Cât pentru vreo serbare națională nici nu se pomenea, căci simțul de naționalitate pentru cei mai mulți amortise de tot, pentru un mic număr de *patrioși* nu se întindea mai departe decât până la hotarele țării. Stranie prefacere a lucrurilor, stranie schimbare a oamenilor! Cine ar crede, privind țara de astăzi, că acum treizeci de ani¹⁾ o mare parte din ideile, simțirile și principiile moderne care au prins rădăcină adâncă în societatea noastră, erau litere moarte, ba chiar lipseau și cuvintele din limbă pentru exprimarea lor, așa:

Onestitatea nu găseă un substantiv analog în jargonul ce se vorbea, cuvântul *omenie* (om de omenie) fiind disprețuit ca un termen uzitat printre țărani. Unui om onest se zicea pe grecește *timior*, sau *om de treabă*... de care treabă?

Amorul propriu eră poreclit *filotemie*, și prin o bizazerie limbistică, mita sau *rușfetul* rusesc se chemă *filotim*...

Românismul aveă un înțeles insultător pentru tagma *evghenistă*, căci o apropiă de clasa locuitorilor dela țară: „Român e țăranul, eu sunt boier moldovan” declarau cu mândrie elevii lui Cuculi și Kiriac.

Unirea? Un vis nevisat încă de nime.

1) Alexandri scriă acestea în a. 1872.

Independența? alt vis îngropat în mormintele lui Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul.

Egalitate, libertate? utopii ieșite din sânul Goliei și menite a duce pe utopiști iar în Golia, dacă ar fi existat asemenea vizionari.

Și precum sacrele principii de drepturile și de îndatoririle omului în societate zăceau sub pâcla ignoranței, asemenea și limba, și literatura și artele frumoase se resimțeau de influența pâclei. Barbaria turcească, coruperea grecească, și dese ocupări rusești, lăsaseră urme deplorabile în moravurile și în spiritul societății, și caracterul ei român dispăruse, precum dispărea pământul sub zăpada iernei. Soarele României era palid și fără căldură națională! Limba păstrată cu sfințenie de străbunii noștri și de popor devenise un *tutti frutti* împestrițat cu vorbe grecești, turcești, rusești și franceze. Sub domnirea pașalelor se corcise cu *ogeaguri*, cu *calemgii*, cu *taclituri*, cu *muchelefuri*, cu *chefuri*, cu *temenele*, cu *huzmeluri* etc., sub Fanarioți se încuscrise cu *evghenii*, cu *filotimii*, cu *takismate*, cu *evglendisiri*, cu *aporii*, cu *filo to heri*, cu *istericale*, cu *baclavale*, cu *arhontologii*, *parigorii* etc. În fine studiul limbei franceze introduse în biata limbă nenumărate cuvinte terminate în *arisit*: *amorarisit*, *menajaresit*, *amuzarisit*, *pretendarisit*, *perfecționarisit*, *constituționalizarisit* etc.

Un adevărat Român rătăcit în societate pe atunci, rămânea cu gura căscată și se putea crede transportat într'o lume cu totul străină, sau mai bine zis în turnul lui Babel.

Ce putea fi dar literatura unui asemenea timp?

Pela începutul secolului s'a ivit în Moldova o pleiadă de poeți, cari au lăsat urme adânci în memoria contemporanilor, acea pleiadă compusă din Tăutu, Conachi, Beldiman, Balșucă, Pogor, Bucșănescu etc, toți boieri și feciori de boieri, erau înzestrați cu învățăturile clasice ale limbilor elină, latină și franceză. Ei se îngânaseră cu imaginile poetice ale mitologiei antice, și primise totodată reflectul depărtat al ideilor volteriene, pe care revoluția cea mare din 1793 le răspândise în Europa: însă distanța nestrăbătută ce există între patria lor și isvorul acelor idei, precum și mai cu samă poziția lor socială îi opriră de a se pătrunde de principiile radicale ale Franței. Spiritul luă deci o altă direcție: el se îndreptă cu tot focul tinereții pe câmpul înflorit al poeziei, câmp ce îi ducea în templul amorului. Incurând Moldova fu inundată de satire, cântece amoroase și de elegii în care Dumnezeii mitologici, și mai cu sama Afrodita ocupau locul cel mai important, precum în poeziile franceze dela aceiaș epocă. Acele *stihuri* descriau în cadențe lungi jalnica stare a inimelor și chiar, sub forma de acrostișe indiscrete, publicau numele *zinelor* adorate.

Satirele erau foarte mult gustate, căci ele corespundeau cu natura spiritului răzător al Românilor, dar mai presus de toate *cântecele de lume* erau bine primite, fiind cântate de lăutari la mese, la nunți, la petreceri prin grădini și prin vii.

Peatuncea breasla lăutarilor dobândise o mare însemnătate, căci fiecare boier, ce posedă suflete de țigani, aveă și banda sa de muzicanți deprinși a sună din vioare, din cobze și din naiuri; iar

diversele bande se întreceau care de care a compune melodii mai dăioase pe versurile bioerești, și a scoate din piepturi ahturi mai prelungite, mai pătrunzătoare în folosul dragostei stăpânilor. Lăutarii serveau de tainici curieri ai inimelor, căci declarările de amor se făceau prin gurile lor : prin urmare un ah ! sau un of ! bine trăgănat plătiă pungi de bani și adeseaori înstăria pe fericitul țigăn, care posedă piept sănătos și răsuflare lungă.

Astfel eră obiceiul ! să-l respectăm ca unul ce a contribuit la fericirea părinților noștri și a păstrat, în lipsă de tipar, producerile poetice ale generației trecute. Acele produceri au patru caractere distincte și se împart în : 1) Cântece de lume (poezii amoroase) ; 2) Epistole ; 3) Satire ; 4) Meditații filosofice ; însă mai putem adăogi câteva încercări de soiul epic și câteva traduceri în versuri din autorii străini, precum :

Plângerea Moldovii sau *jalnica tragedie*, poem compus de Beldiman asupra revoluției grecești dela 1821.

Orest, tragedie de Voltaire, tradusă de Beldiman.

Henriada lui Voltaire, poem tradus de Pogor.

O parte din poemul lui Pope, tradus de Conaki.

Epistolele Eloisei către Abeilard, traduse din Baur Lormian, de Conacki etc., etc.

Toate aceste scrieri au meritul lor, în privirea versificării și a limbei ades mlădiată cu mult talent, dar nu au putut exercită vreo influență salutară asupra gustului pentru literatură, în epoca

de care vorbim, fiind nerăspândite în public. Ele probează că printre părinții noștri existau spirite cultivate distinse, ce simțiau nevoia de a-și lua sborul în sfera ideilor înalte, însă nu erau seduse de prestigiul gloriei, căci lipseau mijloacele publicității. Poeții scriau pentru mulțumirea lor, precum diletanții fac muzică în singurătate, și nu se îngrijau de soarta manuscriptelor. Consecvența inevitabilă unei asemenea nepăsări a fost pierderea multor din autografe, care după moartea autorilor au servit a acoperi gavanoasele cu dulcețuri. Cămara se îmbogățește în paguba literaturii.

Inadevăr, demnul de laudă Asachi se încercase a fundă o tipografie și un jurnal: *Albina Românească*; însă acea tipografie zăcea în nelucrare din cauza lipsei de materie și biata *Albină* eră condamnată a culege miere numai din florile grădinei domnești. Ii eră oprit de a deșteptă *opinia publică*, care pela 1840 se prezintă în ochii guvernului sub forma unui monstru amenințător, dar îi eră permis și chiar impus a relată numai ceremoniile dela curte și dela consulatul rusesc.

Inadevăr Asachi publică din când în când câte o cărticică de învățătură elementară pentru școale, și câte un calendar la începutul fiecărui an, dar și în acele publicații inocente el se găseă constrâns de asprimea unei censuri neinteligente. Foarfecele censurei țineau locul spadei lui Damocles dasupra capului fiecărui autor.

Desvoltarea ideilor și purificarea gustului literar se rezimțeau dar foarte amar de sistemul apă-sător al guvernului, și avântul scriitorilor își

frângea aripele lovindu-se de indiferența publică, întocmai ca de o stâncă. Bătrânii nu citeau decât *vietele sfinților*, iar tinerii nu citeau nimic, disprețuind cărțile românești, și printre acei tineri numai un Alexandru Hrisoverghi și un Costache Negruzzi

rari nantes în gurgile vasto

se băteau cu mâna pe frunte, zicând cu disperare ca Chénier în ora morții lui: *Et pourtant je sens que j'ai quelque chose là!*

(Din „Prefața la Scrierile lui C. Negruzzi“).

V. Alexandri.

BUCUREȘTII LA 1837.

Dâmbovița, apă dulce,
Cine beă, nu se mai duce,
(Refren bucureștean.)

Demult dorisem să văd lumea mare; acum mi-am ajuns scopul. Iată-mă în Babilonul României. Nu-ți scriu figurativ, ci deplin în sens literar. Aici e amestecul limbilor, aici contrastul porturilor și combinația cea mai bizară din toate.

Departate de a vorbi toți străinii românește, în Capitala lor, Românii vorbesc limbile tuturor popoarelor cunoscute.

În societatea înaltă domnește limba franceză; cea de mijloc n'a uitat încă neogreaca, decurând detronată; apoi plebea, dupăcum îi e originea, își exprimă puținele idei sârbo-bulgărește, germano-ungurește, italo-spaniolește, muscălește, turcește, etcetereste, — numai rar românește.

În port: giubeaua turcească, ișlicul armenesc o căciulă cât ciubărul, de piele de miel sur, numită în batjocură „tombatera“; apoi ciacșirii roșii rivalizează cu dulmana circasiană, atila maghiară și fracul germano-francez, nu rar căptușit cu atlas roșu. Tot așa e cu încălțăminte: cizme roșii, meși galbeni și cipici negri europeni.

Cevă pitoresc e portul grecilor : de postav roșu, cu găietane de fir, și fustanțele albe din patruzeci de coți ; apoi al Arnăuților : cu poturi de zece coți, încrețiți, toți roșii, și cealmă de șaluri tripolitane vârgate.

Mai mult ca orice, sunt caleștele, cari durăie ziua, noaptea, până te asurzesc, căci boierii n'ar face un pas pe jos. Cauza e aproape de minte, și un turist francez o cuprinse în aceste vorbe : „Bucureștenii o jumătate de an frământă și altă jumătate mănâncă!” — făcând astfel aluzie la tina cea multă, iarna, (se înțelege, când nu e înghețată) și la pulberea cea cumplită, vara, niciodată măturată.

Din altele, precum e cea mai mare parte a țării, și Bucureștii sunt întinși, ca o plăcintă, la distanță nemăsurată, pe amândouă malurile Dâmboviței, ale cării unde dulci sunt limpezi ca braga un terciu de făină de mei frământat, băutura națională orășenească, foarte sățioasă).

Străzile Bucureștilor se chiamă poduri, căci oarecând erau podite cu lemn, dar acum se zădăresc cu piatră, adusă cu multă greutate del munte, căci nicăieri nu e șosea în țară. Ca să-și rămâie consecvenți, aș sfătui pe Bucureșteni să le zică acum „gravate”, căci ar corespunde numirii limbii iudaice, după Evanghelie.

Nobilii români se numesc b ieri (*bolieri*, adică Bulgari (*sic!*), amintind regatul bulgaro-român, când barbarii bulgari subjugaseră pe Români și trăiau din sudoarea lor. Și azi boierul numește pe sătean: „Mă, Române!”

Deoparte și acum e adevărat, căci puțini boieri sunt de viță curat românească; iar cei ce sunt, înadevăr, Români, — ca Isus Navi, cerând soarelui să stea, — așa se țin de expresia îndatinată, și cred a fi de pănură străină, bulgară ori greacă, nu română...

(Din *Căldătoriile unui Român ardelean*, și ed. de C. Onciu 1910)

I. Codru-Drăgușanu.

O DESCRIERE A IAȘULUI DIN 1851.

Iașul seamănă mareț din depărtare și este foarte frumos așezat. Orașul se razimă pe o movilă mică ridicându-se și peste câteva înălțimi vecine, ceiace produce imagina unui amfiteatru. Pe partea dimpotrivă se întinde până în șesul Bahluiului. Dincolo se înalță dealuri la poalele cărora se 'ndesesc viile una lângă alta, pe ici pe colo cu copaci umbroși și cu vesele case de locuit. Mai multe mănăstiri se văd cu turlele lor zugrăvite în multe culori pe câte o colină singuratică. Ochiul călătorului însă, care pelângă impresia totală mai caută și lucruri interesante, izolate, rămâne nemulțumit și abia se oprește pe cele patru turnuri ciudate ale mitropoliei, ce se află în mijlocul tabloului.

Iașul nu are un caracter unitar pentru toate părțile orașului; fiecare mahală își are caracterul ei propriu. Din curțile boierești care se ascundeau în dosul unor ziduri mari, spre a se feri de atingerea cu bordeele de prinprejur, pe vremea când bântuia ciuma prin țară; n'au mai, rămas decât câte una pe ici pe colo; cea mai mare parte din zidiri a trebuit să facă loc clădirilor mari, și locuințele săracilor din vecinătate au dispărut. De orient nu-ți mai aduce aminte decât stea-

gurile consulilor străini, ce se leagă în vârful prăjinilor; în ulița mare mai ales se înșiră casele europene unele lângă altele, și mai în fiecare îți atrage privirile câte-o prăvălie cu comorile sale.

Cum te depărtezi de ulița mare, se bagă numai decât de seamă că orașul, ca și toată țara, se află într'o perioadă de tranziție, dela trândăvia turcească spre civilizație. Nu mai aleargă trăsura pe caldarâm de piatră, ci este supusă la toate piedicile neprevăzute, ce se întâlnesc prin uliți preistorice. Ieșind odată dintr'un han mi-a căzut vizitiul depe capră în noroi, fiindcă roatele de dinainte ale trăsorii intraseră într'o groapă mare; din fericire caii mirosiră câtăva vreme locul, unde fuseseră siliți să se oprească și nu trecură peste dânsul, altfel poate că nu s'ar fi cetit niciodată această descriere a capitalei Moldovei.

Case nouă se ivesc pretutindeni, dar mai sunt încă multe locuri virane și în așteptarea minunilor arhitectonice sunt întrebuințate la primirea gunoiului, a pisicilor și câinilor morți, ori paște vreo bivoliță pe locurile unde a crescut puțină iarbă.

Cu cât te depărtezi de centrul orașului, cu atât se cufundă casele mai tare în pământ, până dai de bordeie. Cea mai mare parte din ele sunt prăvălii pentru trebuințele poporului de jos, sau case de meseriași și n'au ferestre la pod; oblonul care păzește noaptea pe stăpân de musafirii nepoftiți, se scoate ziua din marea deschizătură din părete și pus pe stâlpi, slujește de tarabă pentru îndeletnicirea meșteșugului sau pentru așe-

zarea mărfurilor dintre care nu lipsește țuica niciodată.

Când plouă contribuie fiecare trăsură cu cât noroi poate la stropirea fațadei bordeiului până sub acoperiș, ceiace dă la mahalale întregi, depărtate de centrul orașului, o spoială cenușie care nu e tocmai frumoasă. Se înțelege dela sine, că nervii mirosului sunt supuși la emanațiunile cele mai variate și mai surprinzătoare. Și cu toate astea clima Iașului nu este nesănătoasă. Bahluiul care abia se vede șerpuind vara pe livezi întinse, iese adesea primăvara și toamna din albia sa și acopere tot șesul cu apă; umezeala aduce neapărat foarte adesea friguri, dar dupăce ai clănțănit câtvă cu dinții, te scapi iar de boală...

W. de Kotzebue.

TRISFETIȚELE.

Noemvrie, 1846.

Când un istoric s'ar ocupa a scrie istoria Românilor, nu ar putea găsi urmele caracterului național, decât în timpul domniei prinților români, adică dela venirea lui Dragoș și până la emigrația lui Cantemir.

În această epocă mai bine de trei veacuri și jumătate găsește cineva niște fapte eroice, mărețe și crude, care aduc groază și mirare.

Mai mulți Domni buni s'au deosebit prin patriotismul și mai vârtos prin pietatea lor. Astăzi încă culmile sunt încununate și orașele semănate de bisericile ce ei au ridicat întru mărirea Atotputernicului; și fiecare din zidurile aceste erau monumentul vreunei isbânde asupra dușmanilor puternici, de care România eră înconjurată.

Unul din Domnii scumpi în pomenirea viitorimii a fost și Vasile Lupu. El întâi întemeie școale, el puse să se traducă și să se tipărească cărțile în limba patriei, el însfârșit aduse moaștele Sfintei Paraschiva dela Epivata, pentru care dete trei sute pungi de bani, și le așeză în biserică zidită de dânsul în Iași. Această curioasă patroană a orașului niciodată și după orice împrejurări nu'și părăsi locașul, și totdeauna scutitoare

poliției și țării, e comoara cea mai prețioasă ce are Moldavia.

Istoria Prințului Vasile înfățișează niște episoade atât de tragice, niște jocuri ale norocului atât de dășănțate, încât îmi pare rău, că nu mă iartă cuprinsul acestei scrisori de a le descrie. Hronicarii români, istoriografii poloni și unguri, diaconul arab Pavel au scris mult pentru el. Până când poate într'o zi voi avea prilej a ți-o arăta prelung, voi să-ți dau o mică idee de biserica S-ții Trei-Ierarhi.

Biserica aceasta de stil mestecat gotic și bizantin e pe dinăuntru zugrăvită în fresco. În dreapta stă racla sfintei, înălțată pe câteva trepte. Aici, pe părete e zugrăvită solemnitatea aducerii moaștelor cu pompa ce a urmat. Turcul Capugibaș călare înaintea, arhieriei purtând racla, Domnul, boierii și poporul în urmă. Pe alt părete stau atârinate portretele tui Vasilie și ale familiei lui cusute în aur și mătăasă.

Aceia însă ce dă o figură originală astei zidiri e, că pedinafară este toată îmbrăcată în basoreliefe, închipuind deosebite arabescuri grațioase și elegante.

Turnul clopotniței deasupra porții, de un stil modern, e cel mai înalt al capitalei. Până nu de mult slujia pentru priveghere de foc, și clopotul cel mare niciodată n'a sunat într'o usnă fără să puie tot orașul în mișcare. Uneori, când poporul se simțea asuprit și jignit în drepturile sale, se auzia sunetul clopotului de *dandană*. Atunci mahalalele își vărsau gloata peste oraș, și norodul nu se linișteă, nici clo-

potul nu tăceă, până nu se vedeă scăpat de angării și ușurat de împilări. Astăzi însă oamenii s'au prefăcut, năravurile s'au îmblânzit, și nu se mai aude clopotul de dândană. Sunetul lui chiamă numai pe credincioși la rugăciune.

C. Negruzzi.

A M I N T I R I .

(1 8 5 5).

... Arma întâia și cea mai grozavă. care a bătut cetatea trecutului a fost schimbarea portului vechi. Straiul făcea omul: felul hainei modelează timpul și mintea și întipărește din părinți în fii tradițiile și obiceiurile. Precuvântarea istoriei moderne a țărilor române este neapărat schimbul portului; civilizația de astăzi este făpta logică a părăsirii hainelor vechi, ideia nouă a năvălit în țară odată cu pantalonii și mai strașnici decât năvălirile tătărești; cât ai scăpără au pârjolit șacșari, șlicuri, meșii, giubele și toată garderoba strămoșească.

Ivirea pantalonului în principate, ca tot lucrul merit de a preface societățile, fu întâi rușinoasă, hulită și batjocurită. Cel dintâi Român, care și-a schimbat hainele pe un frac și o pălărie a fost multă vreme pentru curțile boierești din Iași și din București un soi de caraghios, sau după limba rusă, un bufon. Vătavii de prin ogrăzi, râdeau, rândașii și țiganii s'ar fi rușinat să și ia căciula înaintea unui frac, iar boierii netezindu-și bărbile mari și stufoase după rang și cin, strigau: — măi Neamțule! cu un haz nespus. Iarna ștregarii alungau surtucile pe

uliță... cald... cald... Domnule și alte multe frumoase iscodiri ale duhului depe acea vreme. Boierii și cucoanele leșinau de răs: unui boier mare din capitală, în ziua în care mai mult de glumă decât dinadins se „șfăbise“, ieși pe ulițele Eșului: i se părû lumea cu totul alta; până în acea zi soarele și lumina nu avusese putere să răzbată prin taclituri, scurteice; boierul, deși deprins cu hainele egalității, cum le numesc autorii de astăzi, suflă însă mai slobod și mai voios. Ce gândia boierul în hainele egalității nu se știe, el singur a uitat impresiile momentului, căci în mijlocul vioșălei sale o mână neagră și vânoasă îl apucă de mâneca surtucului și un glas îi strigă în ureche: a, ce dracul!... Domnule... parcă ești surd... decând te strig! hai degrabă să dregi trăsura, că așteaptă boierul să iasă la Copou!... Boierul se'ntoarse cu o vorbă lată și curată moldovenească... iar veze-teul înspăimântat se depărtă mârâind din dinți: „Pas de cunoaște acum, care-i boier și care nu-i, dacă s'au nemțit și stăpânul meu“!...

Vezeteul luase pe boier sadea de caretaș.

O, egalitate, iată faptele tale...

Nu treceă prin cugetul epocii, că în ziua aceia un vânt mare treceă peste Moldova și-i schimbă fața... astăzi hainele vechi au rămas un suvenir de care ne mirăm, când se mai ivește în teatru.

Precum primăvara rupe ghiața, umple pâraiele și pornește puhoaietele, așa schimbarea costumului fu semnul pornirii duhului de deșteptare. Ideia și progresul au ieșit din coada fracului și din buzunarul jilecii; replegiunea revoluției

fu măreață, furioasă, dărâmând în dreapta și în stânga bunul și răul, clătinând toate obiceiurile și toate credințele oamenilor vechi; șalvarii încurcau libertatea mișcării, calpacele și șlicele îngreuiau capul, deaceia rămăsesem în urma civilizației; am trântit tot la pământ să alergăm mai iute; prefacerea hainelor au prefăcut de îndată condițiile sociale ale lumii noastre, precum și relațiile familiei. Emanciparea copiilor de supt frica și palmele pedagogului se trage dela pantaloni. Învrăurirea morală a pantalonului a fost nemărginită. În vremea veche un copil până la 25 de ani nu avea nici îndrăzneala să șadă jos fără porunca tatălui; cât a fi fost de bătrân, burlac sau însurat, ieșit sau neieșit din casa părintească, tot copil eră; un boier cu barba albă istorisi într'o zi, că fiind odată la drum cu nevasta lui, doi copii și părintele lui s'au ascuns în dosul trăsorii să tragă un ciubuc de chef... și ghicindu-l tata-boier i-au rupt ciubucul pe spate!... Decând cu pantalonii, sistema educației s'a schimbat; frica, varga și ciubucul au dispărut...

Straiul oriental, moale, larg se plecà la tot soiul de îndoială... straiul de astăzi prins în curele, supiele, gâtul desgremat de legături împiedică îndoiturile de șale și de cap; de voie, de nevoie, oamenii sânt siliți a nu se plecà decât poate ar vreă... între doi oameni cu fracuri, pantaloni și pălărie, pas de cunoaște care îi dă viață, care îi om nou, educația și pantalonul au astupat șanțurile ce despărțiau clasele boierești. În vremea de mai 'nainte haina eră răvașul de drum al omului, care 'ți spuneà de departe mă-

sura închinăciunii, sau te siliă să dai dreapta sau stânga pe drumuri. După barba rasă de tot, mai mult sau mai puțin rotunjită, sau după soiul căciulei știi cu cine ai deaface; cu cât căciula eră mai mare, atâta omul eră mai însemnat; cu cât șlicul se urcă în lățime și în lungime, cu atâta capul aflat dedesubt eră tare și mare și strajnic în viață.

Un om pe vremea aceia putea fără rușine să nu știe carte, dar pentru șlic, mai ales să fi fost acel șlic nalt, ca obeliscul din grădina publică, s'ar fi dat în vânt.

Costumul însemnat aicea va părea urmașilor noștri o poveste din halimale!... Poate că străbunii noștri ne-ar fi strâns de gât, să fi gândit ei, că vom fi cu capetele pletoase, nerase și nevrednice de șlic și de calpac! Halimă va părea viitorului slava lăutarilor, precum ni se pare halimă astăzi, când povestesc babele și moșnegii de zaiafetul bătrânilor: un boieraș are 20 slugi, un boier șlicar dela 20 în sus, calpacile se urma peste sută! Deși mamele noastre strângeau oalele cu unt și smântână supt divanuri, economia eră cuvânt, lucru necunoscut; petrecerile erau uriașe, viața dela țară o veselie îndelungată, ospitalitatea de care ne fălim astăzi ca o dreaptă, sfântă și nemuritoare moștenire a sângelui roman, este umbra numai a ospitalității părintești... Hanurile, tractirurile, otelurile au intrat în țară în frac și în pantaloni.

* * *

Aceste sunt suvenirurile care le jălesc; parte s'au dus, parte se duc... cu cât vremea trece

mai iute și le acopere de uitare, cu atâta par mai frumoase.

Nu mai înțelegem viața dela țară; părinții noștri singuri o cunoșteau. Vara și iarna porțile curților scârțiau, orzul și ovăzul nu ajungeau la musafiri, pivnița eră plină până în gât de un vin vechiu de Odobești și de Cotnari, iar pelinul voios se scotea cu mare ceremonie la zi întâi de Mai.

Boierii de prinprejur în chiotele surugiilor, în pocnetele harapnicelor, în împușcăturile feciorilor boierești se adunau când la unul, când la altul.

Țigani trăgeau la manele de se omorâ; cucoanele sulemenite oftau, iar boierii așezați pe covoare beau vutcă în papucii amurezelor... Gătirea unei familii boierești la țară eră un eveniment serios la care cucoana gândia cu cinci luni mai înainte; pornirea eră o bejenie întregă. Astăzi ducerea la țară seamănă o preumblare la Copou; cel mai athonic șade două sau trei luni între gazete, reviste și publicațiile nouă ale Parisului și Iașului; poarta îi încuiată, boierul cască pe un divan, cucoana pe celălalt, când și când câte o rară vizită, întreiește mai mult decât împrăstie urâtul; boierii nu mai au prin sat nici cumetri, nici hini, nici hinișoare; nici că se mai învărtește prin sat hora sătească...

Verdeața câmpului se cuprinde în iarba din ogradă... umbra copacilor... în doi salcâmi din grădină. După trei luni de zile boierul și cucoana se întorc în colbul Iașilor, și nouă luni suspină iarăș după petrecerea și frumusețea dela țară.

Când îmi aduc aminte de vremile acelea, de veselia familiei, de credințele caznice, de obicei-

iurile traiului, mi se pare că Moldoveanul eră
 vioi, vesel, cu inima deschisă ca și casa; fracul
 ne-a deșteptat mintea, de ne-a strâns inimele ca
 și piepturile; veselia noastră e păcătoasă, visul
 nostru e jumătate de vis, mândria părintească eră
 măreață, pompoasă și boierească, a noastră e
 oțerită; veselia cuprindea știuții, cunoscuții și
 necunoscuții; se vedeau și erau prieteni, — noi
 suntem reci și cât s'ar putea mai străini unii
 de alții; șlic și șlic se iubeau, noi nu știm dacă
 subț oricare frac este un om; deaceia prietenia
 în acea vreme eră multă și șagă lungă; astăzi
 prieteșugul îi rar, dar șaga e mai bună; cu șaga,
 veselia și traiul deatunci numai țara putea să
 placă părinților noștri, salonul îi nou ca și noi...
 Câte și câte alte obiceiuri cari nu le știu; nu
 vorbesc de vremile încă mai vechi, unde echi-
 pajurile jupâneselor eră un car în doi sau în
 patru boi, trăsurile boierilor un cal umblător,
 cofetăriile o rachierie-crâșmă, unde boierii cin-
 steau un pahar de rachiu și luau un covrig
 până a nu merge la divan; aceste vremi sânt
 timpurile eroice, adică fabuloase ale societății
 moldovene.

Socotesc în opinia mea, că mult aș face pentru
 luminarea istoriei, pentru dezvoltarea literaturii
 naționale, de aș putea culege zi pe zi, ceas
 pe ceas, impresiile, hainele, traiul strămoșesc,
 sau măcar de aș putea ținti gândul oamenilor
 de talent.

Nu numai că nu's bătrân... Dar încă sunt tânăr
 dela 1832, și tot îmi aduc aminte de câteva
 lucruri. Una din cele mai vii întipăriri ale tre-
 cutului îmi este serbarea zilei întâi Mai.

Dacă aş fi cât de puţin pedant, nu mi-ar fi greu să leg astă serbare naţională cu sărbătoarea unei Dumnezoaie a câmpiilor latine depe vremea strămoşului nostru Traian şi suitorii lui până la bunul Evandru; de nu mai jertfim pe altar un miel, fruntea turmei, şi o juncă albă, mândreţea imaşurilor, de nu mai dăm zînei colivi făcute din miere şi fructe şi făină în ziua aceasta, dar obiceiul tot a păstrat florile şi veselia. Fie această zi serbarea Maiei sau a zeiţei Floris, câţi flăcăi şi câte fete mari sau codane în ţările româneşti, toţi şi toate se împodobesc de flori, care la pălării, care la codiţă, care la sân: Moldova, Ardealul şi Ţara Muntenească în acea zi sunt flori mişcătoare; decusară fetele se lau, flăcăii se pieaptănă; în zori de ziuă când Flora, vreau să zic ziua întâia Mai surâde (mă rog de iertare), văile clocotesc de chiote, pocnete de frunze, de răsuri, de fluere, băeţii după fete; mesele se întind pe subt copaci, doinele răsună, pe coastele dealurilor nevestele şed de vorbă, iar seara o horă neobosită se învârteşte la scrânciob în preajma crâşmei.

Deşi boierii, părinţii noştri, erau Moldoveni, viaţa câmpeană fiind adevărata lor viaţă, sărbătorile aveau tot aceeaşi primire în curtea boierească şi în bordeiul sătesc; epocile mari ale anului, sărbătorile bisericeii şi sărbătorile obiceiului, erau bucuria boierului şi bucuria ţăranului; precum umbra, urletul câinilor noaptea, stahiile şi strigoii (nu dela Teatrul Naţional, dar strigoii dela Sf. Andrei) umpleau de spăriet pe amândoi.

La ziua întâi Mai eră huet mare în curțile boierești; țigani, până și bucătarul, se fuduleau în cămașe din întâmplare curate, chelarul, chelărința, lăptărița, surugiu, oamenii ogradași albi ca omătul și rași; ograda se mătură, țigăncile de prin casă n'aveau încă vreme să rupă rochiile roșii, și tulpanele galbene dela Paști.

Însfârșit toată casa eră plină de mișcare, toate fetele pline de bucurie: în asemenea zi jupânele dela cămară țipau și nu prea băteau, cucoana da două palme înloc de trei; după mult învălmășeag și amețeală a nenumăratelor slugi, trăsurile cu cai împovărați trăgeau la scară; în una se suiă cucoana, cuconul și arnăutul cu ciubucul; în alta jupâneasa cu vutca și dulcele, în alta sofragiul cu talgerile, cuțitele, tacâmurile și țigănușul clasic, în alta stolnicul cu vinul, cafeaua și pâinea, în alta bucătarul, în alta proviziile și însfârșit slugile, femeile și cuconașii. De se întâmplau mușafiri, precum și eră obiceiul, adunarea nu se mai numără, drumul se acoperiă de trăsuri; strânsura, cu răcnetele, chiuitul ei, sămănă a o nuntă de cele huloase, precum numai părinții noștri știa a face; călăreții, brașovencile și căruțele ajungeau într'o poiană mare și frumoasă în mijlocul codrului, unde-i iarba frumoasă ca mătasa și în vârf se găitânește, nu departe de un isvor rece, în care sticlesc fedeleșele cu vin. Mesele se întind după o dulceață, masa boierească, masa jupănesii, a ficiorilor, masa oamenilor și masa țiganilor; supt poalele codrului verde un foc urieș și împrejurul focului bucătării asudați muncesc

cât pot: miei întregi se întorc în frigări de lemn, iar pârpalacul umple pădurea de miros. Lăutarii cântă, bucuria inimilor, veselia urechilor părintești, tot soiul lăutarilor de astăzi care numai la vedere ne umpleau pe noi de spaimă și frică ca buhăiul urător în ajunul anului nou.

Boierii se puneau la benchetuit și-i trăgeau o veselie mai omerică decât cele din Iliada, boierii cei tinerii cu arnăuții dă puște, cucoanele cântau cu viers frumos cu ahturi nesfârșite și cu ochii întunecați în amor; slugile huiiau și se băteau în capete, surugii se îmbătau; porneala eră cu sgomot și o amestecare nespusă.

La întoarcere popasurile se îndesiau, închinarea paharelor eră un act serios și beția o faptă măreață.

Generația noastră îi posomorâtă, lumea eră sgomotoasă și cerul neguros când ne-am născut... O zi îi ca și alta; niciuna nu se așteaptă cu nerăbdare, niciuna nu trece cu mulțămire deosebită: ar veni sau nu, tot atâta ne-ar fi. Bucuriile și necazurile oamenilor trecuți nu le înțelegem; anul nou sau anul trecut, zi întâi Mai sau altă zi, tot acelaș urât ne-aduce. Sânt douăzeci de ani de când n'am mai văzut o zi întâi Mai cum se cade... și nici nu voiu vedeă. Deabiă se simte în ziua acea o mișcare moale; sărbătorile au sburat. Societatea educată a Moldovei samănă a fi o colonie engleză într'o țară ale căreia nici limbă, nici obiceiuri, nici costume nu am cunoaște...

(Din „Scrieri“ Ed. G. B. Duică).

ALECU RUSSO.

SF. GHEORGHE

IN ORAȘ ȘI LA ȚARĂ

— Icoane zugrăvite cu degetul —

Ce proastă petrecere!?!— Oștiri ce se luptă cu noroiul, boambe ce se descarcă de dragul sgomotului, certuri, ocări, sudălmii, mizerie politică! Apoi plătește chirie dacă ți-a mai rămas un fir de pară, părăsește-ți locașul, te mută în altul, sparge oglinzi, te ceartă și te necăjește, căci e Sf. Gheorghe.

Da! proastă petrecere!

Dar, — lăudat să fie numele Domnului! — nu e pretutindeni totașă.

La țară, la sat ziua e mare, o zi de veselă sărbătoare.

Încă în dup'ameaza ajunului fetele, flăcăii și copiii ies în țarină ori se duc la pădure și se întorc acasă încărcăți cu ederă și cu crengi de rug. Din ederă se împletesc cununi verzi, iar crengile de rug se pun în cruci pela porțițe, pela ferești, pedeeasupra ușilor și mai cu deosebire pela grajdul în care se adăpostesc caii și vitele. Așa „e bine“; altfel ielele și strigele, fură laptele dela vaci, fură somnul copiilor, visul fetelor și norocul flăcăilor.

Acolo unde intrarea e închisă prin rugii înghimpați, nici iele, nici strigi nu intră, pentru că văd semnul pe care nu au putere de a-l trece, și vacile dau lapte, copiii dorm duși, fetele se pierd în visuri plăcute, iară flăcăii rămân harnici și cu noroc. Astfel toate casele, toate curțile se încarcă de podoaba primăverii.

În amurgul serii copiii, fetele și flăcăii umblă pândiș prin curte. Fiecare își ține mâinile la spate și caută să „apuce golul“ celui alt, căci acum e vremea urzicei... Și iată-l c'o apucă! — Stănuț atinge cu urzica brațul desvălit al Mariucăi. Măriuca țipă speriată, apoi se întoarce și îl atinge cu urzica peste gât... Apoi goană — apoi hohote — apoi țipete — jur împrejurul curții — afară la uliță, — dealungul uliții, pela fini, pela vecini și prin casă și peafară mic și mare, satul întreg se pune în goană, căci acum se începe primăvara, vremea de lucru, și cel mai sprinten e cel mai vrednic.

Obosiți, însfârșit, cu toții se apropie de adăpost. Fiecare se laudă că a nimerit pe cutare și pe cutare de atâtea și de atâtea ori și că însuși n'a fost nimerit decât în urma cutărei ori cutărei întâmplări neprevăzute, chiar numai de atâtea și de atâtea ori. Spune apoi pe cine a nimerit și l'a nimerit în anul trecut și în anul mai 'nainte de cel trecut; tatăl și muma își spun din tinerețe; bunicul și bunica ascultă și îi cheamă pe toți de cu vreme la odihnă, căci mâine, pecând ziua se desvăluie din noapte, cel mai harnic și cea mai harnică fură smântâna de pe isvorul din crâng.

Vestea luminei abiã se ivește la rãsãrit, cãnd fetele, în gãtealã sãrbãtoreascã, care mai de care se grãbesc cu ulcioarele curãțele la isvorul cu apa cea bunã. La isvor se întãlnesc, schimbã vorbe, își fac de lucru și stau neastãmpãrate. Ar plecã, dar nu le duce gãndul; ar mai stã, dar nu li se cuvine.

— Aide soro! — zice una, — cãci ne apucã flãcãii și ne stropesc cu apã de isvor.

— Aide soro! — zice alta.

— Aide soro! — zice a treia.

— Aide soro! — zic toate, dar niciuna nu pleacã.

Flãcãii ascunși prin crãngul deprinprejur deodãtã nãvãlesc asupra lor. Fetele țipã speriate, uimite și desmierdate și ca o ceatã de prepelițe fug care 'n cotro; dar sprintenii sãnt voinici și iuți la pas... Unul cãte unul ia ulciorul și varsã din el în fața rnmãnã, cãci așã e bine, așã este obiceiul, așã se împraspãtã sãngele și ca pe un prisnel învãrtește trupul.

Dar scurtã e petrecerea, cãci cu toții au de lucru: fetele grãbesc la rãnduiala casei, iarã flãcãii dau pas ca sã aducã vitele dela pãșune.

Simina, pe cãt de harnicã și de sprintenã în mijlocul gospodãriei, pe atãt de nepãțitã și de neîndemãnatecã fațã cu flãcãii, rãmãne cea din urmã. Ea stã supãratã, cuprinsã de spaimã și nehotãrãtã în cale, pelãngã isvor obrajii calzi, pãrul luciu, salba sclipitoare și mãnicile încrețite îi sunt pline de stropi rotunzi, iarã ulciorul rãsturnat stã deșert la picioarele ei. Ar plãnge, ar rãde, ar plecã și ar mai sta.

Toader stă turburat lângă dânsa. El își scutură pletele.

— Auzi, Simină, — grăiește el, — nu te supără — așa-i obiceiul. — N'am voit; zău n'am voit.

Apoi îi pune stânga pe umăr, iară cu mâneca dela dreapta îi șterge stropii depe față, depe păr și depe salbă.

— Vezi așa! — murmură el. — Se vede că ești o copilă! — Uite! — mă duc să-ți umplu ulciorul. Și îl ia, se duce la isvor, îl umple și se întoarce cu el la Simina, ce stă supărată la locul de mai 'nainte.

Ea privește ulciorul, își netezește veșmântul și e gata să plece.

— Vezi așa! — îi zice Toader. — Dar astăzi vii la joc?

Simina ridică ochii, îl privește în față și mișcă din buze, dar grai nu scoate.

— Cum ai zis?

— Nu știu! — zice ea mai tare. — Dacă m'o lăsa mama.

Grăind aceasta, pleacă și se duce cu ochii în pământ. Peste puțin însă fața i se înseni-nează. Iarăș surâde cu veselie copilărească și sfioasă își întoarce privirea îndărăt și speriată merge mai departe, când vede pe Toader privind depe colnic în urma ei.

— Oare pentruce tocmai pe mine m'a stropit cu apă din isvor? — se întreabă ea. — Și cum m'a șters cu mâneca și cum mi-a umplut ulciorul și cum a zis să vii la joc.

Ea grăbește, grăbește acasă, iar intrând în curte, întâmpină pe mumă-sa cu cuvintele: Mamă!

au venit flăcăii și ne-au strooit cu apă din isvor. Uite ! ce-a făcut Toader al Martei lui Boboc.

— Ce zici ! chiar așa ! — sărmane de tine grăiește mama zâmbind, apoi îi netezește părul, îi ia din mână ulciorul și-i sărută fruntea ! — Așa sânt flăcăii — sânt șireți !

Tatăl, stăpânul casei, șade la oparte pe un polobocel, așezat cu fundul în sus. Pe cap n'are nimic ; pe dânsul nu are decât cămeșa albă. Cum șede se razimă ținând palmele pe genunchi. Înaintea lui stau trei oameni ; un flăcău sdravăn, un băetan și un om mai în vârstă ; unul slugă, altul porcar, iar al treilea cioban.

Astăzi se încheie un an și se începe altul, astăzi se hotărăște simbria și se reînnoiește învoiala cu stăpânul.

Când fata intră, tatăl își poartă privirea la dânsa și ascultă cuvintele ei :—Da ! își zice el pentru sine — Boboc este „om din oameni“, apoi se târguește mai departe.

Se hotărăsc datoriile ; stăpânul își spune slăbiciunile, părți bune și părți rele ; se statornicește simbria,—atâția bani, atâtea opinci, atâtea rânduri de cămeși, sumanul obicinuit, jocul pentru vremea de iarnă. În sfârșit stăpânul se ridică încet și cumpătat, mișcă din ochi, mișcă din cap și grăiește : „Auzi nevastă — adă-ne câteva picături de rachiu !“.

Stăpâna casei numai decât se arată cu șipșorul și cu păhărelul puse din vreme la îndemână, își netezește catrința, își sugă buzele și pofteste de bine pe cei de față. Acum se umple paharul, se închină în sănătate și noroc ; stăpânul și stă-

pâna dau mâna cu noii casnici ori cu vechii oameni ai casei, iar copiii stau în dosul lor și iau parte ca privitori la această sărbătoare.

Se închină și iarăș se închină. Să dea Bunul Dumnezeu bine la casă și bine la masă, rod în câmp, și rod în deal, noroc și sănătate, să dea bucuria copiilor și veselia bătrânețelor.

Deodată răsunetul clopotelor străbate prin vale.

Urmează o altă parte a zilei.

Mic și mare se îmbracă de sărbătoare și peste puțin ulițele pornesc în pas cumpătat spre sfânta biserică. Astăzi e slujbă mare. Preotul îmbracă cele mai alese feloane.: șapte băieți îmbrăcați în stihare curate poartă ripidele și sfeșnicele în fața altarului; toți cărturarii satului se adună să judece lumea, iar bărbații ies la câmp, la stână. Astăzi se înțarcă mieii și oile se bagă în lapte

Isăilă, ciobanul dă de lucru la trei ciobănei: e mare turma și bine hrănită.

Cinci sute și atâtea de oi, la atâți și atâți stăpâni, sunt la un loc. Pe când stăpânii se adună, meii sunt desfăcuți de laptare, sterpele și berbecii aleși la oparte, și oile de muls sunt vârâte în stână.

Dulăii pândeși stau împrejur culcați pe labe și căutând cu ochii porunca stăpânului lor.

Dupăce oamenii s'au adunat, ciobanul ia legătura de răbușuri și înșiră depe acest castif al său, care câte oi are și de ce fel are. El cunoaște toată oaia depe păr, depe umblet, depe scârnav și unul singur dintre stăpâni nu se plânge, căci știe că Isăilă nu greșește.

Acum începe a se mulge. Stan are numai

cinci oi lăptare : el începe. Le mulge pe toate cinci și scoate o jumătate ocă. Acesta e un lapte. Altul are douăsprezece oi și scoate o întreagă ocă : el are doi lapți. Iarăș altul are doi, doi și jumătate, trei, ba Petrea Ciocan chiar zece la un loc.

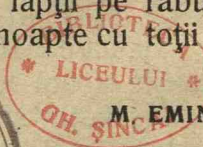
Și apoi acela, care are un lapte, mulge odată toate oile; care are doi lapți, le mulge de două ori, iar Petrea Ciocan zece zile e stăpân pe întreaga turmă.

Oamenii glumesc, râd, se năcăjesc, unii pe alții. Iată colo unul slab și grăbit la mișcare, e om bogat, dar sgârcit : el mulge, încât ar scoate sânge din uger. Toți râd, dar lui nu-i pasă, căci voiește să scoată cu un lapte mai mult.

Altul bine hrănit, vesel și cumpătat își împlinește lapții, apoi mulge mai departe și toarnă în laptele neîmplinit al finului său. Iarăș râd oamenii; dar lui nu-i pasă, căci voiește să arate că „are de unde“. — Petrea Ciocan e cel din urmă. El stă zâmbind cu mâinile încleștate pe burtă. Ii plac glumele oamenilor, îi place veselie, ar dori ca tot ziua de Sf. Gheorghe să fie.

— Isăilă! grăiește el — mulge tu, căci eu nu mă pot plecă! — Hahaha! și râde cât îl trec lacrimile de gluma pe care a făcut-o.

Isăilă mulge, înseamnă lapții pe răbușuri când ziua se învăluie în noapte cu toții se întorc acasă...

M. EMINESCU

